Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 6. ZAGREB, LIPANJ 1930. GODIŠTE LVI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKO

UREDILI: Dr. EDO LOV
Dr. IV

Dr. Slavko Pavičić
odvjetnik Zagreb
Palmotićeva ul. 26

Mogu li se p... da zagrebačke burze pob... od redovitoga suda, dr. Janda ...oslav, odvjetnik u Zagrebu . 233

Kritika sistema Durheimove socijološke škole, dr. Tomašić Dinko, Paris 241

Determinizam u našem novom Kaznenom zakonu, dr. Čulinović F., starješina sreskoga suda u Vel. Bečkereku 255

Ocjene i prikazi:
Dr. A. Honegger: Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland, priopćio dr. Stahuljak Milan, Zagreb 263

Pravosudje:
a) Gradjansko 270
b) Kazneno 272

Društvene vijesti 278

Literatura 279

22008

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

LIPANJ — Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. — ZAGREB, 1930.

GOD. LVI. — Dr. Ivo Politeo, odvjetnik — BROJ 6

Mogu li se presude obraničkoga suda zagrebačke burze pobijati tužbom kod redovitoga suda?

Napisao dr. Krunoslav Janda, odvjetnik u Zagrebu.

Do nedavno su naši sudovi stajali na stanovištu, da se presude obraničkoga suda zagrebačke burze mogu kao i svaka druga obranička presuda napadati pred redovitim sudom tužbom na ništetnost te presude u smislu §-a 382. grpp. No sada je tu praksu promijenio sudbeni stol u Zagrebu i banski stol, koji smatraju obranički sud zagrebačke burze sudom sui generis, čije se presude ne mogu pobijati nikakovom tužbom pred redovitim sudom. To je stanovište motivirano time:

»Pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze kako onaj iz godine 1920. tako i oni iz godine 1924. i 1928. izdani su u okviru zakona o burzama, prema čl. 6. i 7. odobreni po nadležnim ministarstvima i imaju moć zakona za članove zagrebačke burze za robu i vrednote. Taj pak pravilnik u §-u 73. propisuje, da su odluke, nagode i presude obraničkoga suda izvršne i protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj kojoj žalbi pred redovitim sudom. Povrh toga da je u §-u 72. pravilnika utvrdjen postupak »za uklonjenje ništavosti« u svrhu, da se omogući u sklopu samoga burzovnoga obraničkog suda saniranje niština, počinjenih u postupku pred tim sudom, čime da je zajamčena već organizaciji obraničkoga suda objektivna ispravnost njegovih presuda.«

Ovo stanovište nije ispravno.

Istina je, da je ukazom Njegova Kr. V. Regenta od 11. rujna 1919. prošireno na cijelo područje kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca važenje članova 1, 6, 7, 14 i 15 zakona o javnim burzama od 3. studenoga 1886. ali time nisu burzovni sudovi postali neprikosnovani niti su ekvipirani državnim redovitim sudovima. Ti članovi zakona od 3. studenoga 1886. ne odredjuju ništa drugo nego li uvjete, pod kojima se mogu burze osnivati, a član 7. toga zakona kaže samo to, da ima, u koliko je predvidjen burzovni sud, u pravila doći ustanova, da protiv odluke izbornoga suda nema mjesta žalbi. Pa to je posve jasno, jer inače ne bi pristatne pogodbe niti po našem gradjanskom parbenom postupniku bile valjane, jer § 377. grpp. traži za valjanost pristatne pogodbe, da se stranke u njoj izrijekom odreku svih utoka i priziva

proti obraničkim rješidbama. Ali takova odreka ne isključuje tužbu na ništetnost pred redovitim sudom, a i sam član 7. zakona od 3. studenoga 1886. ne veli, da nije dozvoljena takova tužba.

Ako bi i bio pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze izdan u okviru zakona o burzama i odobren po nadležnom ministru, ipak on ne bi imao zakonsku moć. Odobrenje pravilnika po nadležnom ministru je akt administrativne prirode a ne legislativne. No taj pravilnik nije ostao u okviru zakona o burzama, on je taj okvir prešao, on je izdan ultra legem — dakle contra legem. Kako smo rekli srpski zakon o burzama uopće ne odredjuje i ne propisuje osnivanje burzovnih obraničkih sudova, nego ih samo dozvoljuje i kaže, u koliko budu takovi sudovi osnovani, onda mora u statut doći ustanova, da proti izreci obraničkoga suda nema žalbe. No zakon o burzama nigdje ne veli, da se stranke moraju odreći i prava t u ž b e protiv izreke obraničkoga suda kod redovitoga suda. I baš zato, što je pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze i tu novotariju uveo, prešao je on granice zakona, — on je protuzakonit. Nije pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze niti za stranke zakon, a kamo li za sud.

Prava tužbe ne može se nitko odreći. To je primarno pravo svakoga čovjeka i takova odreka nema nikakove moći kao što nema moći izjava, da se netko unaprijed odriče zastare (§ 1502 o. g. z.). Svaki čovjek, povrijedjen u svojim pravima, imade pravo tužbe kod redovitoga suda. Može li se zamisliti dvostrani ugovor, u kojem se stranke odriču prava tužbe? Uzmimo ortačku pogodbu, kupoprodajni ugovor, najamni ugovor, pa neka se stranke odreknu tužbe. Što će biti, ako kupac ne plati dužnu kupovninu, najamnik ne plati najamnine, ortaci uzrade protiv ugovora?! Nastale bi upravo nemoguće situacije. Odreka od prava tužbe je nemoralna, contra bonos mores i zato ona pravno ne postoji. To u ostalom naš novi parbeni postupnik izričito odredjuje u §-u 693., gdje veli: »Stranke se ne mogu ni u ugovoru o izabranome sudu niti kojom drugom pogodbom odreći primene §§ 682., 688. st. 2. do 4 i 691.« i u §-u 695., gdje veli: »Propisi ovoga odsjeka shodno će se primjenjivati na izbrane sudove, koji na zakonom dopušteni način budu odredjeni statutima, naredbom posljednje volje ili kojom drugom naredbom, koja se ne osniva na ugovoru parničara. Primjena §§ 682., 688., st. 2. do 4. i 691. ne može se punovažno isključiti ni jednostranom naredbom ni naredjenjima kakvoga statuta.« Analogno i talijanskii kodeks civilnoga postupka u čl. 30. veli, da je ništetno svako odreknuće od tužbe protiv presude obraničkoga suda.

§ 72. pravilnika dovadja u dvojbu i samu pravnu egzistenciju obraničkoga suda. Kako rekosmo bitni je rekvizit svake pristatne pogodbe, da se stranke odreknu prava napadati presudu obraničkoga suda bud kakovim pravnim lijekom. Po našem grad. parbenom postupniku (§ 377.) bez te odreke pristatna pogodba niti ne postoji. To načelo usvaja i pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze, dapače ga proširuje, a ipak u §-u 72. ustanovljuje pravni lijek za uklonjenje ništavosti i drugu instanciju, koja će taj pravni lijek riješiti. Ako to pravilnik eufemistički zove »prijedlog za uklonjenje ništavosti«, tada je

to ipak pravni lijek, jer nije glavno ime, već predmet, a samo pravnim lijekom mogu se uklanjati ništine i nepravilnosti.

Povrh toga je apsurdno, da jedan sud — makar i u drugom senatu — poništava vlastite svoje presude.

Prema tome je jasno, da i po starom našem gradj. parb. postupniku (§ 382.) i po novom (§ 691.) ima mjesta tužbi pred redovitim sudom na poništenje presude obraničkoga suda zagrebačke burze.

No da vidimo, kako je to pitanje u drugim evropskim državama riješeno!

A) A u s t r i j a. — Po §-u 127. statuta bečke burze nema pravnoga lijeka. Naprotiv može se presuda burzina obraničkog suda u smislu § 128. statuta kod redovitog suda napasti n i š t o v n o m žalbom:

1. ako je pristatna pogodba nevaljana,
2. ako se obranički sud krivo proglasio nadležnim ili nenadležnim,
3. ako obranički sud nije tužbu po propisu § 114. odbio,
4. ako dostava tužbe nije po propisu uslijedila,
5. ako je raspravljala osoba, koja po zakonu nije za to bila sposobna ili nije bila ovlaštena,
6. ako je kao obranik sudjelovalo lice, koje je bilo otklonjeno po §§ 99. i 100.,
7. ako obranički sud nije bio pravilno sastavljen,
8. ako je neopravdano bila isključena javnost rasprave.

U smislu § 129. statuta može se obranički presuda burzina suda napadati tužbom kod redovitoga suda,

9. ako je obranički sud povrijedio prinudne propise zakona, (wenn der Schiedsspruch gegen zwingende Rechtsvorschriften verstösst),
10. ako obranički sud u sporovima, koji ne potiču iz burzovnih posala, o prigovoru, da se utužena tražbina temelji na diferencijalnom poslu, koji se imade prosudjivati kao igra ili oklada, krivo ili nikako ne odluči.

Za ništovnu žaobu i tužbu nadležan je redoviti trgovački sud u Beču (čl. XXV. zakona od 1. VIII. 1895. R. G. Bl. Nr. 112).

Isto to vrijedi za obranički sud burze za poljoprivredne proizvode u Beču, Linzu (Linzer Fruchtbörse), u Grazu (Grazer Frucht- u. Mehlbörse, Innsbruck (Warenbörse).

B. U g a r s k a. — Osude burzovnoga suda ne mogu se napadati obnovom parnnice. Medjutim u smislu § 24. zak. čl. LIV. iz god. 1912. mogu se prema točkama 4—9 §-a 563. zak. čl. iz god. 1911. osude burzovnoga suda, kao i prema smislu točaka 4., 5. i 8. istoga §-a oper pred burzovnim sudom sklopljene nagode v a n s n a g e s t a v i t i na temelju tužbe, predane kod redovitoga suda.

Točke 4—9 §-a 563. glase:

4. ako je stranka, koja nije imala parbene djelatne sposobnosti, u postupku sudjelovala putem nezakonitoga zastupnika,
5. ako je u ime koje stranke postupalo neko treće lice bez punomoći,
6. ako je koja stranka protivnu stranku uz prešućenje poznatoga joj boravišta protustranke istu kao nepoznata boravišta pozvala u parnici ili pako njoj poznate nasljednike kao nepoznate navela i pozvala,

7. ako je kod donošenja presude sudjelovao takov sudac, koji je u parnici svoju službovnu dužnost nasuprot kojoj stranci tako prekršio, da bi ga se moglo progoniti na temelju kaznenoga zakona,

8. ako je koja stranka parnicu izgubila radi takovoga čina protustranke i koga drugoga, koji bi se čin mogao progoniti na temelju kaznenoga zakona,

9. ako je pravomoćna druga osuda kaznenoga suda van snage stavila prvu osudu kaznenoga suda, na kojoj se je temeljila presuda (burzovnoga suda).

C. Čehoslovačka. — Presuda burzovnog obraničkog suda može se napadati radi niština:

1. kada je obranički ugovor nevaljan; obranički je ugovor osobito nevaljan, kada je tužitelj isti sklopio obzirom na uslijedjeli dogovor članova jednoga kartela, prema kojemu će se za njegovu proizvodnju potrebite surovine, alat i ostala pomoćna sredstva prodavati u ovozemstvu samo pod tim uvjetom, da se kupac za slučaj spora iz toga posla podvrgne burzinu obraničkom sudu, ne može se prije početka obraničko sudske rasprave valjano odreći prigovora ove nevaljanosti,

2. kada se obranički sud s nepravom proglasi nadležnim ili nenadležnim,

3. kada nije obranički sud tužbu prema propisu predzadnje al. čl. XIV. odbio,

4. kada dostava tužbe nije uslijedila prema statutima ili kada je jednoj stranci oduzeta mogućnost — uslijed dogadjaja, koji se protivi statutima —, da pred sudom raspravlja,

5. kada je raspravljala osoba, koja po zakonu nije sposobna za to ili nije ovlaštena,

6. kada je raspravi prisustvovao sudac na temelju statuta otklonjen,

7. kada obranički sud nije bio sastavljen prema propisima,

8. kada je javnost neopravdano isključena bila.

Ništovna se žalba mora podnijeti onome sudbenomu stolu prve instancije (trgov. sudu), u čijem kotaru ima obranički sud svoje sijelo, u roku od 14 dana nakon dostave presude obraničkoga suda.

Ako obranička presuda (izreka) krši prisilne pravne propise, dalje ako je obranički sud u sporovima, koji ne potiču iz burzovnih posala (12. zak. od 1. IV. 1875. R. G. B. Nr. 67), o prigovoru, da je podloga zahtjevu takov posao (Differenzgeschäft), koji se (mora) ima prosudjivati kao igra ili oklada, — uopće ili krivo odlučio, može se obranička presuda napasti kao nevaljana tužbom pred redovitim sucem i tražiti, da joj se oduzme snaga presude.

Ova se tužba mora podnijeti u roku od 30 dana nakon dostave obraničke presude onome sudbenomu stolu prve instancije (trgovačkomu sudu), u čijem kotaru ima obranički sud svoje sjedište.

D. Italija. — a) Statut burze suda u Trstu glasi: § 29. Presudu obraničkoga suda može se pobijati za ništetnost ipak:

1. ako je presuda bila izrečena o nevaljanom ili zastarjelom kompromisu ili pak izvan granica kompetencije obraničkoga suda,

2. ako obranički sud nije bio sastavljen redovito, a naročito ako je u diskusiji uzeo učešća arbiter otklonjen u smislu članova 10. i 11.,

3. ako je manjkala redovita konstitucija članova u sudu ili u slučaju kontumacije, ako stranka nije bila redovito pozvana,

4. ako nisu bile održane forme propisane po čl. 24. ovog pravilnika,

5. ako je presuda povrijedila imperativne norme zakona. Traženje poništenja se ima predložiti sudskoj vlasti, koja bi bila kompetentna za dotični prijepor.

Termin za podnašanje prijedloga o poništenju je onaj za apelaciju presuda suda i teče od notifikacije presude.

Kada se objavi poništenje presude obraničkoga suda, sudska vlast sama izriče takodjer o prijeporu.

b) Za predratnu Italiju. — Ako nema posebnih odredaba vrijede analogne odredbe, po kojima se protiv presuda obranika ne može apelirati, kada su sami obranici bili ovlašteni, da izreku osudu kao prijateljski sud (čl. 28. glava 1. kodeksa civilnoga postupka).

Isti kodeks civilnoga postupka odredjuje u čl. 30.: »Proti presudama obranika dopušta se tužba na ništetnost usprkos bilo kojemu odreknuću u slučajevima, u formama i u rokovima, odredjenim za presude sudbenih vlasti (čl. 494. i slijedeći):

Čl. 494. presude, koje su bile izrečene protivno sudbenim vlastima u stupnju apelacije, mogu biti poništene na molbu stranke.

1. ako je osuda bila efekt prevare jedne od dviju stranaka na štetu druge,

2. ako se je sudilo po dokumentima, koji su bili pronadjeni i deklarirani kao falsifikat i nakon osude, ili ako ona stranka, koja je podlegla, nije znala, da su dokumenti pronadjeni i deklarirani kao falsifikat prije same osude,

3. ako je nakon izrečene osude dobiven odlučni dokumenat, koji se nije prije mogao dobiti radi protivne stranke,

4. ako je osuda bila efekt jedne pogrješke djela, što proizlazi iz dokumenata parnice;

ova pogrješka nastaje onda, kada se odluka osniva na pretpostavci jednog djela, čija istinitost je neosporivo isključena, ili pak kada se pretpostavi nepostojanje jednoga djela, čija je istinitost pozitivno utvrdjena, i toliko u prvom koliko u drugom slučaju, kada ta činjenica nije prijeporna točka, za koju je bila izrečena osuda,

5. ako je osuda protivna drugoj osudi, koja je prije uslijedila i postala pravomoćna, a koja je izrečena medju istim strankama o istom predmetu, ako nije bilo izrečeno takodjer o iznimnosti sudjene stvari.«

Osim toga čl. 32. veli:

»Presuda obranika može se pobijati na ništetnost (nulitet) i usprkos ma kojemu odreknuću:

1. ako je osuda bila izrečena na temelju ništetnoga ugovora ili onoga, kojemu je istekao rok, ili pak preko granica ugovora,

2. ako nije osuda bila izrečena o svim predmetima ugovora ili sadržaje protivurječne dispozicije,

3. ako nisu bile držane odredbe čl. 21. i 23.,

4. ako u postupku nisu bile držane forme, koje se traže u sudjenju pod kaznom nuliteta, kada su ove forme bile izričito označene u kompromisu.

E. Njemačka. — Parbeni postupnik odredjuje slijedeće:

§ 1040. Der Schiedsspruch hat unter den Parteien die Wirkung eines rechtskräftigen gerichtlichen Urteils.

§ 1041. Die Aufhebung des Schiedsspruchs kann beantragt werden:

1. wenn das Verfahren unzulässig war,

2. wenn der Schiedspruch eine Partei zu einer Handlung verurteilt, deren Vornahme verboten ist,

3. wenn die Partei in dem Verfahren nicht nach Vorschrift der Gesetze vertreten war, sofern sie nicht die Prozessführung ausdrücklich oder stillschweigend genehmigt hat,

4. wenn der Partei in dem Verfahren das rechtliche Gehör nicht gewährt war,

5. wenn der Schiedsspruch nicht mit Gründen versehen war,

6. wenn die Voraussetzungen vorliegen, unter welchen in den Fällen der N. 1—6 des § 580 die Restitutionsklage stattfindet.

§ 1042. Aus dem Schiedsspruche findet die Zwangsvollstreckung nur statt, wenn ihre Zulässigkeit durch ein Vollstreckungsurteil ausgesprochen worden ist. Das Vollstreckungsurteil ist nicht zu erlassen, wenn ein Grund vorliegt, aus welchem die Aufhebung des Schiedsspruchs beantrag werden kann.

Der vorerwähnte § 580 der Zivilprozessordnung enthält u. a. die Bestimmung, dass die Restitutionsklage stattfindet, wenn ein Richter bei dem Urteile mitgewirkt hat, welcher sich in Beziehung auf den Rechtsstreit einer Verletzung seiner Amtspflichten gegen die Partei schuldig gemacht hat, sofern diese Verletzung mit einer im Wege des gerichtlichen Strafverfahrens zu verhängenden öffentlichen Strafe bedroht ist.

F. Bugarska. — Po čl. 76., 77. i 78. zakona o burzama mogu presude burzovnoga suda biti poništene po redovitom sudu (tribunalu) prve instancije rajona burze:

1. ako nisu motivirane,

2. ako sadrže povredu zakona,

3. ako presudjuju predmete, koji ne potpadaju pod kompetenciju burze.

4. ako se sud proglasi nadležnim za osobe, koje ne potpadaju pod burzovni sud,

Tužba na poništenje ima se predati u roku od 7 dana nakon presude.

G. Švicarska. — Statut burze u Zürichu (najvažnija burza u Evropi) odredjuje:

»Entscheidungen dieses Schiedsgerichtes sind nicht appellabel, da Abs. 1 vom § 23 bestimmt, dass diese Entscheidungen endgültig seien. Es stehen also gegen ein solches Urteil keine ordentlichen Rechtsmittel zur Verfügung.

Als ausserordentliche Rechtsmittel kommen in Frage:

I. die Kassationsbeschwerde an das Kassationsgericht bei Vorliegen eines Nichtigkeitsgrundes. Diese stüzt sich auf § 344 des züricherischen Gesetzes betr. den Zivilprozess, welcher lautet:

Gegen Urteile, Erledigungsbeschlüsse, prozessleitende Verfügungen und Beschlüsse, sowie gegen Verfügungen im summarischen Verfahren kann Nichtigkeitsbeschwerde erhoben werden:

1. wenn ein Entscheid von einem unzuständigen Gerichte erlassen wurde,

2. wenn das entscheidende Gericht nicht gehörig besetzt war,

3. wenn eine unfähige oder abgelehnte Gerichtsperson an der Entscheidung teilgenommen hat,

4. wenn eine handlungsunfähige Partei nicht gehörig vertreten war und nicht der Vormund oder nach erlangter Handlungsfähigkeit die Partei selbst das Verfahren genehmigt hat,

5. wenn eine Partei nicht gehörig vorgeladen oder ein Berechtigter von der Führung einer Sache ausgeschlossen wurde,

6. wenn einer Partei das rechtliche Gehör verweigert wurde,

7. wenn und soweit einer Partei mehreres oder anderes zugesprochen wurde, als sie selbst verlangt, oder weniger, als die Gegenpartei anerkannt hat,

8. wenn das Gericht seinen Entscheid auf aktenwidrige tatsächliche Annahmen gestützt hat,

9. wenn der angefochtene Entscheid in materieller Beziehung mit einer klaren gesetzlichen Bestimmung im Widerspruch steht.«

II. Das Wiederherstellungsgesuch (Revision) gemäss Art, 351. des Gesetzes betr. den Zivilprozess, welcher wie folgt lautet:

»Gegenüber Urteilen, sowie Beschlüssen ausserhalb des summarischen Verfahrens kann, sofern das Rechtsmittel der Berufung oder des Rekurses nicht zulässig ist oder nicht mehr offen steht, bei demjenigen Gerichte, welches in letzter Instanz entschieden hat, Wiederherstellung verlangt werden:

1. wenn durch ein strafrechtliches Urteil festgestellt ist, dass durch ein Verbrechen zum Nachteil des Revisionsklägers auf den Entscheid eingewirkt wurde,

2. wenn der Revisionskläger nach Ausfällung des rechtskräftigen Urteils Tatsachen oder Beweismittel entdeckt hat, welche er selbst bei Anwendung des erforderlichen Fleisses nicht rechtzeitig hatte beibringen können und bei deren rechtzeitigen Beibringung die angefochtene Entscheidung für den Revisionskläger günstiger ausgefallen wäre.«

H. Francuska — nema burzovnih obraničkih sudova.

I. Grčka. — Po zakonu od 17. srpnja 1928. i dekretu od 15. travnja 1929. je dozvoljena protiv presude obraničkoga suda burze, u koliko se radi samo o prijeporu privrednika s jedne strane i burzovnoga agenta s drug estrane i u koliko predmet prijepora prekoračuje 100.000 drahmi, apelacija (tužba) na apelacijoni sud sjedišta burze u roku od 30 dana.

K. Švedska. — Po §-u 14. burz. zakona od 28. listopada 1887. (analogno zakonu o burzama od 20. travnja 1920.) ako jedna stranka želi obraničku presudu poništiti iz razloga, što je jedan obranik bio otklonio ili inače bio nepodesan za obranika, ili ako se je dogodila druga kakova nepravilnost kod pretresa predmeta, ovlaštena je ta stranka to pitanje predložiti na rješenje redovitomu sudu u roku od 90 dana.

§ 15. Ako je obranička presuda izrečena nakon roka, odredjenoga za obraničke presude, ili ako su obranici prekoračili svoj djelokrug ili presudili o predmetu, koji po zakonu ne podleži obraničkomu sudovanju, ništava je obranička presuda i ako proti njoj ne bude podnesena tužba. Ako je obranička presuda u jednom dijelu ništava i zato se u ostalom dijelu ne može izvršiti, neka je nevaljala ta presuda u svim dijelovima.

Iz ovoga vidi se dvoje:

1. Da su u svim ovim državama burzovni obranički sudovi ograničeni li h na sporove iz poslova, sklopljenih na burzi, a nemaju kao kod nas nadležnost, da rješavaju o svim mogućim sporovima, samo ako je barem jedna stranka član burze.

2. Da je u svim ovim državama dozvoljena tužba (odnosno apelacija) na redoviti sud protiv presuda burzovnih obraničkih sudova. Dakle ove države, ma da je skučena nadležnost burz. obraničkih sudova i ma da su ti sudovi doista najkompetentniji za rješavanje sporova, nastalih iz poslova sklopljenih u burzi, ipak dozvoljuju tužbu kod redovitoga suda.

Nije to puki slučaj, da sve ove države ovo pitanje jednako rješavaju, već je to posljedica jednog općenitog temeljnog pravnoga shvaćanja, da je pravo tužbe prirodjeno pravo svakoga čovjeka, da se nitko toga prava ne može odreći i da mora ostati otvoren put za ispravak zabluda i pogrješaka inapelabnoga obraničkoga suda. Baš zato, što proti presudi obraničkoga suda nema pravnoga lijeka, mora biti dozvoljena tužba za nužne reparacije, jer ni burzovni sud nije nepogrješiv.

Ako cio kulturni svijet ovako ovu stvar prosudjuje, možemo li mi drugačije o tome suditi?! Možemo li mi naš burzovni sud proglasiti sacrosanctnim? Ne, i sto puta ne, jer bi postali smiješni pred cijelom Evropom.

Čovjek povjerava rješenje svoga prijepora obraničkomu sudu u dobroj vjeri, u pretpostavci, da će sve uredno i točno teći, ali se time ne predaje tomu sudu na milost i nemilost. Ako se kod obraničkoga suda dogode nekorektnosti i protuzakonitosti — a to je uvijek kod svakoga ljudskoga djela moguće — onda mora biti mogućnosti, da se te nekorektnosti i protuzakonitosti repariraju. Inače postaju takovi obranički sudovi iluzorni, jer će se u buduće svatko žacati svoje prijepore povjeravati takovomu sudu. Samo ako će burzovni sud znati, da ima instancija, koja njegov rad ispituje i prosudjuje, bit će i sudovanje njegovo bolje i savršenije i povjerenje stranke u njega veće.

Ovo stanovište je konačno zauzeo i stol sedmorice, koji u rješenju od 1. svibnja 1930. br. 1420 veli doslovno ovo:

»Ne stoji njihovo (nižih sudova) mišljenje, da se obraničke presude zagrebačke burze za robu i vrednote ne mogu pobijati, jer da su

ove po § 73. pravilnika, koji za taj sud vrijedi, izvršne i da protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj žalbi pred redovitim sudom, a saniranje eventualnih ništavosti, počinjenih u postupku pred tim sudom, da je omogućeno samo propisom § 72. istoga pravilnika, kojim je utvrdjen postupak za uklanjanje ništavosti, dok sam pravilnik, koji se temelji na zakonu od 2. studenoga 1886. o burzama i na odobrenju nadležnih ministarstva ima za članove zagrebačke burze moć zakona.

Obranički se sud zagrebačke burze za robu i vrednote ne može usprkos svim povlasticama, koje po svojem pravilniku, odobrenom po ministarstvu trgovine, imade, smatrati redovitim (državnim) sudom, a dosljedno tome ne ima ni razloga, da se propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze, ne primjene i na presude tog obraničkog suda.

Prema tome je tužiteljica, koja se je prema prilogu C-I i E-I odrekla pobijati pravorjek obraničkoga suda bilo kakovim pravnim sredstvima, ali ne i prava pobijanja po § 382. grpp. zbog očite prevare i prekoračenja granica vlasti po obranicima, ovlaštena pobijati presudu obraničkoga suda zagrebačke burze, u koliko za to postoje pretpostavke § 382. grpp., ma da se ona nije htjela poslužiti postupkom za uklanjanje ništavosti po propisu § 72. pravilnika pred samim obraničkim sudom.«

Time bi ovo dosada prijeporno pitanje bilo načelno i konačno riješeno.

Kritika sistema Durkheimove socijološke škole

Piše dr. Dinko Tomašić, Paris.

1. Koncepcija društva i društvenih odnosa. 2. Predmet socijologije. 3. Odnos socijologije prema drugim naukama. 4. Socijološka metoda.

1. Koncepcija društva i društvenih odnosa.

I. — U želji, da ostvari misao Comte-ovu[1]) i da osnuje jednu zasebnu nauku o društvu, Durkheim je zamislio niz aprioristićkih koncepcija, koje su postale osnova za izgradnju jednoga socijološkoga sistema i u kojima se istovremeno nalazi ključ za rješenje svih zabluda, u koje su Durkheim i njegova škola zavedeni.

Durkheim sam ne poriče ovu zamisao i u nekoliko navrata naglasuje svoj cilj. Uostalom u daljim izlaganjima često ćemo naići na činjenicu, da Durkheim i njegova škola izričito naglasuje, kako su izvjesne pretpostavke potrebne baš u cilju izgradjivanja socijologije kao zasebne nauke.

[1]) De la méthode dans les sciences str. 311. i sl. (članak »Socijologija«).

Prije svega Durkheim i njegova škola traže, da se pojave, koje će postati predmet socijologije, smatraju kao prirodne pojave i to zato, jer je samo na taj način moguće primijeniti na njih zakon univerzalnoga determinizma[2]) i svesti socijalna zbivanja na odnose uzroka i posljedice.[3])

I Durkheim i njegova škola unaprijed odbijaju prigovore, koji bi im mogli biti upućeni, da je naime ovako postavljena teza posljedica metafizičke spekulacije.[4])

Durkheim tvrdi, da ovako shvaćena socijologija nije ni materijalistička ni spiritualistička, ona je, kaže on, racijonalistička, a to znači, da se ne smije postaviti u isti red sa metafizičkim pozitivizmom Comte-a i Spencera.[5])

Jedino će dakle na ovaj način postati socijalne pojave shvatljive (intelligibles) i moći će se u svrhu njihova izučavanja primjenjivati strogo naučne metode i jedino tim putem će socijologija postati pozitivna nauka.[6])

Za nas je medjutim vrlo važno, da Durkheim ovom prilikom priznaje i mogućnost spekulacije u socijologiji i to onda, kada naučni radnik smatra, da su činjenice, kojima raspolaže, iracijonalne.[7])

Durkheimova škola dalje tvrdi, da je jedino onda moguće izgraditi socijologiju kao zasebnu nauku, ako su njen predmet pojave, koje se strogo razlikuju od pojava, kojima se bave druge nauke.[8])

Polazeći sa ovih gledišta Durkheim će doći do nekoliko pogrješnih zaključaka i iskonstruirat će nekoliko ideja, koje će biti fatalne za njegov sistem.

Prije svega Durkheim konstatuje, da postoje izvjesne pojave izvan individualne svijesti, koje se imperativnom snagom nameću pojedincu.[9]) To su odredjeni načini ponašanja, mišljenja i osjećanja, koje čovjek nalazi unaprijed ustanovljene i prihvaća ih mimo i protiv svoje volje. To su primjerice religijozne ideje, pravni sistemi, trgovačke uzanse, i t. d. Ovim se pojavama doduše bave i razne druge društvene nauke, ali pošto one priznavaju ovu zasebnu prirodu socijalnih pojava, njihova djelatnost je prema mišljenju Durkheima i njegove škole neplodna i socijologija mora sve te pojedine društvene nauke apsorbirati, t. j. učiniti ih granama socijologije i nametnuti im svoje koncepcije i svoju metodu istraživanja.[10])

Ako dakle postoje, izvodi Durkheim i njegova škola, odredjena mišljenja, osjećaji i djelovanja izvan individua, a nameću se individuu prisilno, onda znači, da postoji nešto izvan individua, što je kadro, da mu nametne svoju volju. Taj organ, ta moć, koja je nužno izvan individua, a jača je od njega, može biti jedino društvo.[11])

Na taj način Durkheim postavlja jednu strogo povučenu liniju izmedju individua s jedne strane i društva s druge strane, pa dolazi do zaključka, da ako postoji razlika izmedju djelanja, koja bi izvršio pojedinac, kada bi bio potpuno izoliran, i djelanja, koja pojedinac izvršuje zato, što je član društva i jer mu ih društvo u vidu gotovih pravila kao kolektivne manifestacije nameće, onda to znači, da se ove pojave moraju pripisati nekoj zasebnoj prirodi, nekim snagama sui generis, inače bi ostale neshvatljive.[12])

Ova ideja doduše nije nova. Nju je postavio još prije Durkheima socijolog Espinas,[13]) a nalazi se u različitoj formi izražena kod svih t. zv. organicista,[14]) ali su joj Durkheim i njegova škola dali u Francuskoj toliku popularnost, da ona još i danas gotovo isključivo gospoduje na području francuske socijologije.[15])

Ova je naime koncepcija glavna osnova čitavoga sistema Durkheimove socijološke škole; ali ipak time nije završen onaj niz aprioristićkih koncepcija. Durkheim naime ide u svojem izvadjanju još i dalje. On konstatuje ovo: Ako socijalne pojave žive svojim zasebnim životom i nameću se prisilnom snagom pojedincu, onda to znači, da je priroda

---

2) 1. Članak »Sociologie« u Grande Encyclopedie str. 165. (Mauss et Fauconnet): Tout ce que postule la sociologie, c'est simplement que les faits que l'on appele sociaux sont dans la nature, c. a—d. sont soumis au principe de l'ordre et du déterminisme universels, par suite intelligibles.

3) Durkheim, Règles de la méthode sociologique; str. VIII. Paris, 1927 (osmo izdanje): .... la conduite humaine .... est réductible à des rapports de cause à effet ...

4) »Sociologie« str. 165.

5) Règles, str. VIII.

6) Règles, str. VIII.

7) Règles, str. VII.: On ne peu 'être tenté de dépasser les faits, soit pour en rendre comte soit pour en diriger le cours, que dans la mesure ou on les croit irrationnels.

8) Sociologie, str. 165.: ... il faut qu'elle s'applique à un ordre de faits nettement dictincts de ceux dont s'occupent les autres sciences. — Règles, str. 5.

9) Règles, str. 6.: Non seulement ces types de conduite ou de pensée sont exteérieurs à l'individu, mais ils sont doués d'une puissance impérative et coercitive en vertu de laquelle ils s'imposent à lui, qu'il le veuille ou non.

10) R. Lacombe, La méthode sociologique de Durkheim, Paris, 1926. str. 8.

11) »Sociologie«, str. 168.: Une règle à la quelle l'individu se considère comme soumis ne peut être l'euvre de cet individu. Si donc on exclut l'intervention d'êtres surnaturales on ne saurait trouver en dehors et au-dessus de l'individu qu'une seule source d'obligation, c'est la société dont il est membre.

12) »Sociologie«, str. 166.: Entre les idées qu'aurait, les actes qu'accomplirait un individu isolé et les manifestations collectives, il-y-a un tel abîme que ces dernières doivent être rapportées à une nature nouvelle, à des forces sui generis; si non, elles resteraient incompréhensibles. — Règles, str. XV—XVI.

13) Des Sociétés animales, Paris, god. 1878. str. 358—373 i str. 376—377.

14) Sorokin, Contemporary sociological theories, New-York, 1928. str. 194—207 i str. 433—437.

15) Lacombe, La méthode, str. 1—3.

socijalnih pojava psihička i da su one samo izražaj psihičkoga života skupine odnosno društva, u kojem se pojavljuju.[16])

Ali ako je to stanovište ispravno, onda socijologija nije drugo nego psihologija. Durkheim i njegova škola misle izbjeći ovomu prigovoru time, što tvrde, da je psihički život skupine potpuno različit od psihičkoga života pojedinaca.[17])

Ali je svakome jasno, da su društva sastavljana od pojedinaca, pa su prema tome pojedinci nosioci i svoje individualne i jedne kolektivne psihe. Mogu li se te dvije psihe tumačiti odvojeno ili su one u medjusobnoj zavisnosti i koja od njih ima prioritet?

II. — Dva su gledišta, sa kojih je pošla francuska socijologija kod rješavanja ovoga pitanja. Jedno se gledište sastoji u tome, da treba tumačiti individualne psihičke manifestacije pomoću socijoloških čimbenika (socijološka interpretacija psihičkih pojava), a drugo se gledište sastoji u tome, da treba tumačiti socijalne pojave pomoću psihičkih osobina bilo pojedinaca bilo masa (psihička interpretacija socijalnih pojava). U prvom slučaju su čimbenici, kojima rješavamo postavljene probleme, p s i h o - s o c i j a l n i (javno mišljenje, običaji, religija, zakoni i t. d.), a u drugom slučaju su čimbenici p s i h i č k i (želje, interesi, vjerovanja i t. d.).

Ako se oslanjamo na unaprijed postavljeno shvaćanje društva i društvenih odnosa, onda naše stanovište u gornjem pitanju zavisi od tog unaprijed postavljenoga shvaćanja. Radi toga rješenje ovoga pitanja za Durkheima unaprijed nalazimo u njegovu shvaćanju društva.

Prema shvaćanju Durkheimove škole živi društvo svojim odredjenim životom nezavisno od individualnoga života pojedinaca i nameće pojedincima svoja shvaćanja. Prema tome psihički život pojedinca u glavnom je odraz psihičkog života skupine, kojoj pojedinac pripada, dok je njegov individualni psihički život vrlo ograničen i sveden na izvjesne manifestacije, koje su više psiho-fizijološke prirode.[18]) Prema tomu sve, što se dešava u društvu, je proizvod ovoga zasebnoga života društva, odnosno zakona, po kojima se ono razvija.

Za Tarde-a naprotiv život društva se sastoji u i n d i v i d u a l n i m psihičkim manifestacijama, koje se putem oponašanja prenose na društvo.[19])

Oba gledišta, sa kojih su pošli Tarde i Durkheim kod rješavanja postavljenoga problema, zapravo su dva različita shvaćanja i s t o g a p r e d m e t a i mogu se rješavati samo u krilu jedne iste nauke i to ili u području psihologije, ako pitanje rješavamo za konkretni slučaj, ili u području filozofije, ako pitanje rješavamo generalno za sve slučajeve i za sva društva.

Istraživanja naime o tome, da li je društvo bio-organsko, psiho-organsko ili super-organsko biće; koja je razlika izmedju socijalnih,

[16]) Durkheim, S u i c i d e, str. 352—355. — »S o c i o l o g i e«, str. 171.

[17]) Durkheim, R è g l e s XIV—XVIII. — »S o c i o l o g i e«, str. 171.

[18]) Dumas, T r a i t é d e P s y c h o l o g i e, Paris, 1924., str. 1147. — Durkheim, R è g l e s, str. 136—137. — »S o c i o l o g i e«, str. 161.

[19]) Tarde, L e l o i s d e l ' i m i t a t i o n, 1890.

psihosocijalnih i psihičkih pojava; u kakovom se odnosu nalazi pojedinac prema društvu, a u kakovom društvo prema pojedincu, ne mogu biti predmet socijoloških ispitivanja zato, što se ta pitanja, kada se tako generalno postavljaju i tim samim a p r i o r i rješavaju niz drugih specijalnih problema, mogu rješavati samo metafizičkom metodom, pa prema tome ne mogu biti predmet rješavanja jedne pozitivne nauke.

Ako naime a p r i o r i postavljamo izvjesne koncepcije o prirodi društva i društvenih odnosa, izgradnja jedne pozitivne nauke postaje nesigurna i počiva na slabim osnovama; doći ćemo naime u apsurdnu situaciju, da pozitivnom naučnom metodom utvrdjujemo ispravnost jedne unaprijed postavljene filozofske koncepcije, i bit ćemo primorani, da pozitivne dogadjaje tumačimo uvijek u smislu unaprijed postavljene teze. Na ovaj način se jednim filozofskim shvaćanjem društva anticipira rezultatima objektivnoga istraživanja pojedinih socijalnih pojava.

Durkheim naime sam izričito traži, da se socijologija mora baviti i pojedinim socijalnim pojavama (s p e c i j a l i z a c i j a) i da istovremeno mora dati generalne značajke društva i društvenoga odnosa (s i n t e z a). Ali kao što iz gornjega proizlazi, Durkheim je postavio sintezu prije specijalizacije, a to je metodološki neispravno.

S druge strane, ako rješavamo u konkretnom slučaju odnos pojedinca i društva, moramo zaći u analizu individualne i kolektivne psihe i na taj način ćemo se naći na području psihologije.

Durkheim i njegova škola ne uvidjaju spomenutu metodološku griješku baš zato, što se u svakom od gore spomenutih pitanja nalaze na području druge nauke. Naime kada ispituju pojedine socijalne pojave (specijalizacija), nalaze se na području k o l e k t i v n e p s i h o l o g i j e; a kada ispituju generalne značajke društva i društvenih odnosa (sinteza), nalaze se na području s o c i j a l n e f i l o z o f i j e.

U daljnjim izlaganjima pobliže ćemo objasniti i obrazložiti ovo naše stanovište.

2. *Predmet socijologije.*

I. — I prema stanovištu Durkheima kao i prema gotovo jednoglasnomu mišljenju svih socijologa jedna od glavnih zadaća socijologije sastoji se u tome, da istražuje uzroke socijalnih pojava i zakone njihova razvitka.[20])

Medjutim prije prelaza na istraživanje uzroka socijalnih pojava, potrebno je točno ustanoviti, što su socijalne pojave, koje su njihove osobine i sa koje strane su one predmet socijoloških ispitivanja. Potrebno je dakle prije svega definirati socijalnu pojavu.

Sasvim je razumljivo, ako definiramo neki predmet prije, nego što ga poznajemo, ta se definicija može odnositi samo na neka vanjska obilježja i definicija može biti samo provizorna, t. j. ona će se u toku vremena mijenjati i usavršavati u skladu sa napredovanjem nauke.

Durkheim i njegova škola sa izloženim stanovištem samo se donekle slažu. Oni istina priznaju, da definicija u početku može obu-

[20]) Durkheim, R è g l e s, str. XIII.

hvatiti samo vanjske osobine i da se može vremenom mijenjati,[21]) ali ipak smatraju, da i ove prve vanjske oznake moraju biti usko povezane sa unutrašnjim osobinama pojava i prema tome definitivne.[22])

Osim toga nije nam dovoljno jasno, što Durkheimova škola razumijeva pod pojmom vanjskih osobina. Prema Lacombe-u Durkheim pod vanjskim osobinama misli ne samo na vanjska obilježja, koja lako zapažamo, nego i na sve materijalne osobine, koje se mogu objektivno ustanoviti.[23])

Ovakvo stanovište Durkheimovo je sasvim razumljivo, kada znamo njegovu koncepciju o društvu. On je naime primoran, da sve, što se odnosi na predmet socijoloških istraživanja, definira u smislu svoga shvaćanja društva i društvenih odnosa, pa prema tome glavne značajke njegove definicije i onda, kada je definicija unaprijed postavljena, moraju ostati definitivne, inače bi se u protivnom slučaju morala mijenjati sama koncepcija o društvu. One se mogu naknadnim istraživanjima i nadopunama mijenjati samo u pojedinostima, naime samo u toliko, u koliko ne diraju koncepciju društva i društvenih odnosa. Iz toga razloga definicije Durkheimove škole ne sadržavaju, kao što ćemo odmah vidjeti, samo vanjske nego i unutrašnje osobine predmeta, koji se definira.

Tako je u smislu spomenute koncepcije definirao Durkheim socijalne pojave kao načine djelanja, mišljenja i osjećanja, koji postoje izvan individua, ali posjeduju prisilnu moć, kojom se nameću pojedincu.[24])

Na prvi pogled zapažamo, da ova definicija nije provizorna, nego definitivna i da sadržaje u sebi rješenje za čitav niz socijalnih pojava, koje ona obuhvaća.

Definicija tvrdi, da su socijalne pojave načini djelanja, mišljenja i osjećanja. U stvari ovim su obilježene ne samo vanjske (načini djelanja) nego i unutrašnje osobine socijalnih pojava (načini mišljenja i osjećanja) i unaprijed je odredjen njihov prisilan značaj (posjeduju prisilnu moć). Mi znamo naime, da Durkheim i njegova škola stoje na stanovištu, da su socijalne pojave psihičke prirode.[25]) To su upravo psihičke manifestacije društvenoga života, a pošto one žive izvan individua, jer je i društvo izvan individua, one moraju posjedovati prisilan značaj, kojim se pojedincu nameću, jer inače ne bi bile socijalne i ne bi postojao zaseban život skupine kao skupine, nego bi život društva zavisio od volje pojedinaca.[26]) Prema stanovištu škole pojedine socijalne pojave su samo forme, u kojima se manifestuje život društva, koji se razvija nezavisno od života pojedinaca.[27]) Te forme, u kojima društvo pojedincima svoju volju nameće i u kojima možemo prepoznati njihov prisilan značaj, vrlo su različite. To mogu biti zakonske norme, obredi, dogme, običaji, praznovjerice i t. d. I njihova sankcija (bez koje se ne bi mogao priznati obavezni značaj) vrlo je različita. To može biti ekskomunikacija ili smrt, naplata pretrpljene štete ili tamnica, javni prezir, sramota ili jednostavna konstatacija ekscentričnosti. U svakom slučaju pojava je identična: društvo prosvjeduje protiv povrede kolektivnoga mišljenja i djelanja.[28])

Ali ako se osvrnemo oko sebe, lako ćemo zapaziti, da mnoge socijalne pojave nemaju značaja prisile. Ima naime pojava, koje se u jednom istom društvu na različit način manifestuju, a društvo je prema njima u svakom slučaju jednako naklonjeno. To na pr. zapažamo na području umjetnosti i to baš na području narodne primitivne umjetnosti, gdje su na jednom istom etnološkom području prihvaćeni motivi različitih utjecaja, koji nisu bili obligatni za čitavo društvo (na pr. motivi, koji su u Dalmatinskoj Zagori prenašani sa svećeničkih misnih odora). Taj je primjer namjerno uzet sa područja jednoga primitivnoga društva, gdje su društveni utjecaji, a prema tome i značaj prisile najjači. Kasnije ćemo vidjeti, da je isti slučaj sa mnogim drugim socijalnim pojavama, naročito u društvima na višem stepenu razvitka. Nama je za sada bilo dovoljno utvrditi makar i na jednoj pojavi, da nije podvrgnuta prisili ni u kakvoj formi i time smo isključili mogućnost, da se prisila unaša u definiciju socijalnih pojava, a naročito, ako se ta definicija smatra za provizornu i ako joj je svrha, da dade samo vanjska obilježja.

Medjutim i sama Durkheimova škola kao da uvidja nepodesnost ovoga kriterija za raspoznavanje socijalnih pojava, pa traži drugi s napomenom, da se u višim društvima spomenuta prisila ne može lako zapaziti.[29]) Taj drugi kriterij su t. zv. ustanove t. j. vjerovanja i načini ponašanja ustanovljeni od kolektivnosti.[30])

Socijalne pojave nisu dakle drugo nego ustanove, a socijologija je nauka o ustanovama. Socijalne pojave su naime unaprijed ustanovljene (institutées), i pojedinac ih kao takove (préétablies) prima iz vana.[31])

---

21) Durkheim, Règles, str. 44. i 53. — »Sociologie«, str. 178.

22) Durkheim, Règles, str. 53—54.

23) Lacombe, La méthode, str. 105.

24) Durkheim, Règles, str. 8.: ... manières d'agir, de penser et de sentir, extérieures à l'individu, et qui sont douées d'un pouvoir de coercition en vertu duquel ils s'imposent à lui.

25) Durkheim, Suicide, str. 352—355; »Sociologie«, str. 178.

26) »Sociologie«, str. 178.

27) »Sociologie«, str. 167.

28) »Sociologie«, str. 168.

29) »Sociologie«, str. 168.: Mais, dans les sociétés supérieures, il y a un grand nombre de cas où la pression sociale ne se fait pas sentir sous la forme expresse de l'obligation ..... Il est donc nécessaire de chercher un autre critère qui permette de distinguer ces habitudes .....

30) Durkheim, Règles, str. 168.

31) »Sociologie«, str. 168.: .... toutes les manières d'agir et de penser que l'individu trouve préétablies ..... un ensemble d'actes ou d'idées tout institué que les individus trouvent devant eux et qui s'imposent plus ou moins à eux.

Nema sumnje, da je ovakov kriterij (ustanove) za raspoznavanje i oznaku socijalnih pojava daleko bolji od prvoga (prisila) zato, što dozvoljuje mnogo šira tumačenja i mogućnost odstupanja; ali i ova definicija je aprioristička, jer i ona tvrdi, da su socijalne pojave samo one, koje su u s t a n o v l j e n e o d k o l e k t i v n o s t i. Medjutim prema ovomu kriteriju postoji mogućnost r a z l i č i t i h i n s t i t u c i j a j e d n e i s t e p o j a v e. Na pr. različita shvaćanja članova jednoga istoga društva o porodičnim odnosima. Ali time bi bio ujedno oprovrgnut prisilan značaj socijalnih pojava i da bi se oslobodio očite kontradikcije, Durkheim stvara diobu socijalnih pojava na n o r m a l n e i p a t o l o š k e. Pojava je normalna, ako uvjeti, pod kojima je nastala, postoje i danas, inače je patološka.[32]) Ali ni to još nije dovoljan kriterij za razlikovanje normalnih pojava. Normalna pojava naime još mora biti i općenita t. j. ona se poklapa sa t. zv. tipičnošću ili sa srednjim tipom.[33])

Drugim riječima normalno je ono, što je općenito, a patološko je ono, što je iznimno. Medjutim prvi i drugi kriterij nisu uvijek u skladu. Može se naime desiti, da je neka pojava općenita, i ako uvjeti, pod kojima je nastala ne postoje (na pr. neka pravna ili ekonomska institucija, koja se prisilno održava), a može se desiti i obratan slučaj, naime da neka pojava nije općenita i ako uvjeti, pod kojima je nastala, postoje i dalje. Ovakove slučajeve naziva Durkheim a n o r m a l n i m i na njima ćemo se kasnije posebno zaustaviti.

Ovom svojom diobom socijalnih pojava na normalne, patološke i anormalne, Durkheim samo utvrdjuje našu tezu, da je naime njegova definicija socijalnih pojava ne samo a priori postavljena, nego da je i definitivna, t. j. ona obuhvaća i sadržaj socijalnih pojava, pa nam prema tome daje i njihovo rješenje. Sve naime naknadne diobe socijalnih pojava nastale su zato, da rezultate specijalnih ispitivanja dovedu u sklad sa unaprijed postavljenim koncepcijama.

Ako ipak Durkheim ostaje na svojem stanovištu, da je on dao samo vanjska obilježja socijalnih pojava, onda je bio dužan i on i njegova škola, da nam istovremeno kažu, što misle pod izrazom v a n j s k i, a što pod u u t r a š n j i. Jer što znače ovi izrazi, kada se radi o socijalnim pojavama? Po našem mišljenju vanjske osobine socijalnih pojava mogu biti samo načini, kako se socijalne pojave u vanjskom svijetu manifestuju, t. j. kako se one m a t e r i j a l i z u j u, za razliku od načina, kako se one odrazuju u unutrašnjem svijetu, dakle u psihi bilo individualnoj bilo kolektivnoj. Radi toga kada škola tvrdi, da je socijalna p r i s i l a (la contrainte sociale) ona osobina, po kojoj se prepoznaju socijalne pojave, onda se tu radi o unutrašnjem, a ne o vanjskom obilježju socijalnih pojava.

Uostalom ove griješke proizlaze iz samoga shvaćanja škole o socijalnim pojavama. Socijalne pojave su, kao što smo već spomenuli, shvaćene istovremeno i kao u n u t r a š n j a z b i v a n j a (načini mišljenja i osjećanja) i kao v a n j s k a z b i v a n j a (načini djelovanja),

[32]) Durkheim, R è g l e s, str. 59—93.

[33]) Durkheim, R è g l e s, str. 70.

dok je trebalo ove dvije strane socijalnih pojava odvojiti, pa kada škola traži jedno vanjsko obilježje (signe d'extériorité), kojim će se razlikovati socijalne pojave od drugih pojava, onda je morala to obilježje potražiti medju načinima djelovanja, a ne medju načinima osjećanja. Doduše sa gledišta društva kao zasebnog organizma moglo bi se uzeti, da je prisila jedno vanjsko obilježje, ali ovdje se radi ne o obilježju društva, nego o obilježju socijalnih pojava.

I sa drugoga jednog gledišta spomenuta je definicija skroz pogrješna. Svaka nauka naime, koja je u početku svoga razvitka, mora izbjegavati da pitanja, koja nisu definitivno riješena, definira s a d r ž a j n o, a nastojati, da ih definira čim više d e s k r i p t i v n o, jer jedino na taj način ne će biti prisiljena, da stvara nove pojmove i nove probleme u cilju, da ispuni praznine, koje će eventualno nastati izmedju a priori postavljene definicije i naknadnih konstatacija. »Prisila« je medjutim osobina sadržajne, a ne deskriptivne prirode.

Osim toga ako već uzimamo odredjenu osobinu, bila ona sadržajne ili deskriptivne prirode, da definiramo odredjenu pojavu i da ta osobina bude naročito obilježje, po kome ćemo prepoznati odredjenu vrst pojava, onda to znači, da se to obilježje i mora naći samo kod pojava, koje pripadaju istomu području. Medjutim »prisilu« možemo zapaziti i kod induvidualnih psihičkih pojava, a, kao što smo već utvrdili, ne zapažamo je kod svih socijalnih pojava, pa nam se može desiti, da, povodeći se obilježjem »prisile«, s jedne strane zadjemo u područje druge nauke, a s druge strane ispustimo iz područja, koje obradjujemo, i ono, što u nj spada. Da se to tako uistinu dogodilo Durkheimovoj socijološkoj školi, vidjet ćemo u daljim izlaganjima.

Isto se može kazati i za t. zv. u s t a n o v e, pa onda za podjelu socijalnih pojava na normalne, patološke i anormalne. I »ustanove« imadu značaj prisile i definirane su sadržajno, a što se tiče klasifikacije socijalnih pojava, jasno je, da klasifikacija predmeta jedne pozitivne nauke može nastupiti tek, nakon što je predmet svestrano ispitan i nakon što su barem njegove glavne osobine točno utvrdjene. Svaka aprioristička klasifikacija, ako je potrebna eventualno u metodološke svrhe, mogla bi se postaviti samo provizorno i deskriptivno.

Kako ćemo dakle definirati socijalnu pojavu? Pokušat ćemo da damo definiciju prema upustvima, koja smo postavili, a da istovremeno ne odstupimo ni od shvaćanja Durkheimove škole.

Durkheim i njegova škola u nekoliko navrata naglasuju, da se društvo uistinu sastoji samo od individua,[34]) da su socijalne pojave psihičke prirode[35]) i da one nastaju uslijed medjusobne akcije i reakcije individualnih svijesti u krilu jedne skupine.[36]) Očito je dakle i iz Durkheimovih razlaganja, kao i iz razlaganja njegove škole, da su u stvari individui nosioci društvenih pojava. Ne ćemo ulaziti u raspravu

[34]) Durkheim, R è g l e s, str. XV.; Durkheim, R e v u e d e m é t a p h y s i q u e e t d e m o r a l e s, 1896.. str. 171; »S o c i o l o g i e«, str. 171.

[35]) Durkheim. R è g l e s, str. 136.

[36]) »S o c i o l o g i e«, str. 171.

ljanje, da li se spajanjem individua u skupinu, spajanjem njihovih individualnih svijesti, stvara jedno novo biće »sui generis«, koje kao takvo nameće pojedincima svoje načine mišljenja i djelovanja, jer bismo time povrijedili postavljeno načelo, da socijalnu pojavu samo deskriptivno definiramo, a to znači, da se pri tome moramo pridržavati samo vanjskih i očitih činjenica, koje obje strane priznaju.

Ako su dakle individui nosioci društvenih pojava (ne ulazeći u pitanje, jesu li im one kao gotove nametnute ili ih individui izvorno stvaraju), onda znači, da se one sastoje u skupu individualnih akata, a pošto prihvaćamo Durkheimovo gledište, da su socijalne pojave psihičke prirode, onda znači, da se ta pojedinačna djelanja sastoje u manifestacijama volje.

Ali ne možemo uzeti, da je svaki skup individualnih akata socijalna pojava. Uzmimo kao primjer jednu bitku, koja se dogodila na odredjenom mjestu i u odredjenom vremenu; ili uzmimo skupinu ljudi, koja se na odredjenom mjestu zabavlja. I u jednom i u drugom slučaju ima skup individualnih djelanja, ali ni za jedan ni za drugi slučaj ne možemo tvrditi, da se radi o socijalnoj pojavi; najviše što možemo kazati, to je, da se radi o jednom kolektivnom zbivanju. Potrebno je naime, da sve te bilo individualne bilo kolektivne manifestacije volje svaka za sebe pokazuju sa drugima izvjesne zajedničke i identične osobine, koje vode istim posljedicama. U tom slučaju je naime vjerojatno, da se uzroci, kojima se na identičan način podvrgava skup individua i koji vode istim poljedicama, nalaze izvan individua, pa prema tome ti uzroci kao i njihove posljedice moraju biti od važnosti za društvo i društvene odnose.

Ako dakle u jednom odredjenom društvu naidjemo na skup identičnih manifestacija volje sa strane raznih individua i ako je vjerojatno, da se uzroci toga skupa identičnih manifestacija nalaze izvan individua i da ti uzroci, njihove manifestacije i njihove posljedice mogu imati izvjesno značenje za društvo kao cjelinu, onda znači, da se radi o pojavi, koju moramo promatrati kao socijalnu pojavu.

Uzmimo nekoliko primjera: Samoubistvo x u mjestu y nije socijalna pojava, nego jedan individualni akt. Ali samoubistvo, promatrano kao skup samoubistava, koja su se desila u odredjenom vremenu i u odredjenom društvu ili koja se stalno opetuju u toku vremena u odredjenom društvu, socijalna je pojava. Isto tako razvod braka gospodje A i gosp. B u mjestu C nije socijalna nego individualna pojava, ali skup takovih dogadjaja u odredjenom društvu ili u raznim društvima, socijalna je pojava. I u jednom i u drugom slučaju radi se naime o skupu identičnih manifestacija volje, učinjenih sa strane raznih individua.

Neka bitka na protiv n e m o r a imati svoje odredjeno značenje za društvo kao cjelinu. Ona može biti prouzrokovana samo voljom vojskovodje, dakle u stvari to je samo jedan individualni dogadjaj, i ako je za njegovo izvršenje bilo potrebno kolektivno nastupanje. Medjutim skup takovih bitaka, vodjenih sa strane raznih vodja i upravljenih u istom cilju, dokazuju, da su prouzrokovane uzrocima izvan individua i da imaju odredjeno značenje za društo kao cjelinu. Zato su n. pr. vjerski ratovi, razne revolucije, borbe za ujedinjenje raznih dijelova istoga naroda, uistinu socijalne pojave.

Isto tako ako uzmemo neku pravnu instituciju n. pr. instituciju kazne ili instituciju posjeda. Ako kaznu promatramo u odredjenom momentu u vezi sa krivičnim djelom x ili ako posjed promatramo u vezi sa povredom posjeda A, onda se i u jednom i drugom slučaju radi o individualnim pojavama, koje nemaju ništa zajedničkoga sa socijalnim. Ali ako instituciju kazne ili instituciju posjeda promatramo u toku kulturnoga i socijalnoga razvitka čovjeka; ako iz svih tih individualnih dogadjaja u vezi sa posjedom ili sa kaznom pronadjemo izvjesne zajedničke osobine i ako ih možemo dovesti u vezu sa društvom i društvenim odnosima, onda to znači, da mi instituciju kazne i instituciju posjeda promatramo ne kao individualne nego kao socijalne pojave.

Radi lakšega snalaženja, nazovimo skup identičnih bilo pojedinačnih bilo kolektivnih manifestacija volje d o g a d j a j i m a, pa onda možemo kazati, da je socijalna pojava s k u p d o g a d j a j a, k o j i s u p o v e z a n i z a j e d n i č k i m o s o b i n a m a, a p r o u z r o k o v a n i s u u z r o c i m a, k o j i s u i z v a n i n d i v i d u a i i m a j u o d r e d j e n o z n a č e n j e z a d r u š t v o k a o c j e l i n u.

II. — Iz našega dosadašnjega izlaganja proizlazi, da samo skup individua sa odredjenim psihičkim raspoloženjem, u koliko to svoje raspoloženje na identičan način manifestuje, formira socijalnu pojavu.

Već iz ovoga razabiramo, da pred nama stoje dva različita predmeta: jedno je skup individua sa odredjenim psihičkim raspoloženjem, a drugo su manifestacije toga psihičkog raspoloženja. Ne mora se naime uvijek desiti, da svi individui sa odredjenim psihičkim raspoloženjem svoju volju na identičan način manifestuju i zato smo naglasili, da će se socijalna pojava formirati samo u toliko, u koliko se psihičko raspoloženje odredjene skupine individua na identičan način manifestuje. Iz toga možemo povući još jedan važan zaključak, naime da niti identične manifestacije volje sa strane jedne skupine individua ne daju nam pravo, da zaključimo, da se iza tih identičnhi manifestacija nalaze i identična psihička raspoloženja. Jasno je dakle, da se manifestacije skupine, psihička raspoloženja skupine kao skupine i psihička raspoloženja pojedinih članova skupine moraju odvojeno promatrati.

I uistinu, ako promatramo, kako se pojavljuju socijalne pojave, zapazit ćemo, da se one manifestuju materijalizovane bilo u dogadjajima, koji se mogu kvantitativno bilježiti statističkim podacima (n. pr. razvod braka, porast ili opadanje stanovništva, kriminalitet i t. d.); ili se manifestuju u dogadjajima, koji se kvalitativno bilježe (n. pr. moralni propisi, zakoni, običaji i t. d.). Ako se naučni radnik odluči, da promatra psihičku prirodu socijalnih pojava, onda će biti prisiljen, da ove materijalizovane psihičke pojave promatra psihički, t. j. da analizira njihovu psihičku sadržinu, a da njihove materijalizacije smatra

samo kao formu njihove sadržine. Ako se odluči za drugo, onda će biti prisiljen, da promatra i tumači materijalizovane dogadjaje bez obzira na njihovu psihičku sadržinu. Nije moguće naime istovremeno raditi u oba smjera, pa izučavati i psihičku prirodu socijalnih pojava i njihove materijalizovane manifestacije. Kada bismo oba problema istovremeno rješavali, bili bismo prisiljeni, možda i nesvijesno, da psihičku prirodu socijalnih pojava tumačimo posredstvom njihovih materijalizacija, a njihove materijalizacije posredstvom njihove psihičke prirode. Na taj način izbjegli bi nam svi oni drugi elementi, koji psihičku prirodu socijalnih pojava sačinjavaju, kao i oni drugi faktori, koji na njihovu materijalizaciju utječu.

Ima primjerice socijalnih pojava, koje još nisu ni dobile svoju konkretnu formu. Tako n. pr. izvjesno mišljenje ili duh, koji vlada u odredjenom društvu, vrši znatan utjecaj na društvo i ako nije nigdje materijalizovan u takvoj formi, da bi nam bio lako pristupačan, kao što su n. pr. statistički podaci, kodifikovana pravna pravila ili formulirane religiozne dogme. On se ispoljuje samo u odredjenom shvaćanju članova društva i u identičnom stavu ili nastupanju u raznim prilikama. Medjutim to ne znači, da ova pojava nije ipak materijalizovana. Ona je naime materijalizovana u svakom onom aktu pojedinoga člana društva, u koliko je taj akt posljedica spomenutoga vladajućega duha. Pošto su svi ovi dogadjaji, u kojima se taj duh ispoljuje, različiti po svojoj prirodi (oni mogu biti n. pr. naučni, umjetnički, športski, vojnički, politički i t. d.), znači, da ovdje imamo različite materijalne manifestacije jedne iste pojave. Ali ti različiti dogadjaji, u kojima se u ovom slučaju spomenuta socijalna pojava materijalizuje, ne moraju biti prouzrokovani isključivo tom pojavom. Naprotiv redovno će biti slučaj, da naša pojava dobiva svoju konkretnu formu samo kao jedan od čimbenika, koji uzrokuju one različite dogadjaje (umjetničke, političke i t. d.). I zato bismo upali u očitu griješku, kada bismo bilo ove materijalizacije tumačili njihovom psihičkom sadržinom bilo sadržinu njihovim materijalizacijama.

To je griješka, u koju je upala Durkheimova socijološka škola, jer baš ona ispituje samo spomenuti duh i jedino njime tumači sve one konkretne manifestacije, u kojima se taj duh materijalizuje. Za nas naprotiv postoji u ovom slučaju više različitih pojava. S jedne strane, isto kao i za Durkheima, javno mišljenje, koje vlada u odredjenom društvu, a s druge strane, sve one druge pojave, u kojima spomenuti duh nastupa samo kao jedan od čimbenika, ne isključujući pri tome mogućnost, da on bude jedini čimbenik.

Još bolje ćemo uočiti nedovoljnost ili slabe strane animističke interpretacije socijalnih pojava Durkheimove socijološke škole, ako odvojeno promatramo odredjene ideje društva, a odvojeno materijalne dogadjaje, u kojima su te ideje našle svoju konkretnu formu.

Ali prije toga moramo ispitati, da li je moguće uvijek utvrditi svim dogadjajima njihovu animističku pozadinu; zatim, da li svi socijalni dogadjaji uistinu moraju imati odredjenu psihičku sadržinu, i

napokon, je li psihička sadržina dovoljna, da protumači društvene pojave i njihov razvitak.

Na jednom primjeru ćemo najbolje rastumačiti našu misao. Odredjeni pravni propis, prema stanovištu Durkheimove socijološke škole, materijalizuje ideju društva o društvenim odnosima, na koje se taj propis odnosi. Ta tvrdnja tako generalno rečena na prvi pogled izgleda točna. Medjutim, ako predjemo na ispitivanje postanka pojedinih pravnih propisa u odredjenom društvu, brzo ćemo se uvjeriti, da su mnogi pravni propisi nametnuti društvu i protiv njegove volje i usprkos protivnomu shvaćanju društva o uredjenju odredjenih društvenih odnosa. To je gotovo uvijek slučaj kod usvajanja tudjega zakonodavstva sa strane država ili naroda, čiji kulturni stepen ili čije shvaćanje pravnih odnosa nije identično sa kulturnim stepenom ili shvaćanjem pravnih odnosa društva, u kojemu su spomenuta pravna načela nastala. Ovakova usvojena pravna pravila mogu se možda prisilno nametnuti društvu, ako zato postoje preduvjeti, a mogu uslijed otpora sa strane društva ostati neprovediva ili provediva samo u rijetkim i pojedinačnim slučajevima. Kao što vidimo, pojedini pravni propisi, na koje nailazimo u odredjenom društvu, nisu svi i nisu uvijek materijalizovane forme društvenih ideja ili društvene psihe; što više društvena psiha ili javno mišljenje s jedne strane i pravni propisi s druge strane mogu se naći u potpunoj oprečnosti. U ovom slučaju su pravni propisi, koji normiraju odredjene pravne odnose, socijalna pojava bez ikakve animističke pozadine u smislu Durkheimove škole.

Isti je slučaj onda, kada pravna norma uistinu odgovara društvenomu shvaćanju u odredjenom vremenu, ali se to društveno shvaćanje tokom vremena potpuno izmijeni, a pravna norma ipak ostaje na snazi i dalje se provodi.

Durkheim istina predvidja ovakov slučaj sukoba pravnih norama i javnoga mišljenja, ali se izvlači time, što tvrdi, da je to onda a n o r m a l n a p o j a v a.[37])

Već smo utvrdili metodološku neispravnost, kojom je Durkheim došao do spomenute koncepcije. Ali i kada bi njegova klasifikacija socijalnih pojava bila ispravna, zar bi se socijologija mogla ograničiti samo na ispitivanje normalnih pojava? Pa onda ovakova klasifikacija iziskuje i točne kriterije za raspoznavanje, jer ćemo inače biti u opasnosti, da mnogu anormalnu pojavu shvatimo kao normalnu i obratno.

Osim toga je nemoguće uvijek naći, kojim psihičkim dogadjajima stanoviti materijalni dogadjaji odgovaraju, jer često jedan isti materijalni dogadjaj odgovara raznim psihičkim stanjima. Isto tako može identično psihičko stanje da se na različit način materijalizuje, t. j. da njegove materijalizacije poprime različite f o r m e — i onda ćemo biti primorani, da radi jednakosti forma, u kojima se psihičke pojave materijalizuju, spajamo više dogadjaja, koji su psihički različiti, ili da rastavljamo psihički identične pojave uslijed razlike u formi, kojom se manifestuju. Uzmimo kao primjer samoubistvo. Durkheim je pod po-

[37]) Durkheim, L a d i v i s i o n d u t r a v a i l, str. 68.

jam samoubistva uvrstio isto tako namjerno oduzimanje vlastitoga života onih, koji to rade u cilju, da se žrtvuju za druge, kao i one slučajeve, kada pojedinci oduzimaju sebi život iz očaja ili zato, jer im je život dosadio.[38]) Sa gledišta forme je to sasvim ispravno, jer ako promatramo samo formu, u kojoj se materijalizuju izvjesne pojave, nama je glavno, da znamo, kako nastaje i kako se razvija pojava, koja je označena pod odredjenom formom. Medjutim sasvim je drugo, ako promatramo socijalnu pojavu sa gledišta njene psihičke sadržine. Polazeći sa toga gledišta moramo dva gornja slučaja strogo odvajati, jer su sadržajno potpuno različiti i sa gledišta sadržaja sačinjavaju d v i j e različite pojave.

Uzmimo obratan primjer. Namjerno ograničevanje poroda manifestuje se u raznim formama: antikoncepcijonalna sredstva, pobačaj, čedomorstvo, izlaganje djece, odlaganje vremena stupanja u brak, celibat i t. d.[39]) Ovdje opažamo, da se jedna ista pojava pojavljuje u raznim formama, ali isto tako da sve ove navedene forme mogu pokrivati još i druge pojave osim spomenute. Te iste forme naime mogu prikrivati i pojavu gubitka smisla za porodični život, gubitka materinskih i očinskih instinkata i t. d., a sve te pojave ne moraju biti nužno u vezi sa namjernim ograničavanjem poroda, koje može nastati iz psihičkih ili psiho-socijalnih motiva i u slučaju, kada smisao za porodični život i roditeljski instinkti nisu oslabili.[39])

Isto tako u zemljama, u kojima je mogućnost razvoda braka neograničena ili u kojima postoje neznatne zapreke razvodu, dešava se, da se brak sklapa na odredjeni rok, poslije kojega se bračni parovi legalnim putem razvedu. Ako na osnovu forme stvaramo zaključke o psihičkoj sadržini, onda ćemo i ovu pojavu uvrstiti u pojavu razvoda braka. Medjutim griješka bi bila velika, jer je u spomenutom slučaju brak postojao samo formalno, dok po svojoj sadržini to je u stvari pojava prilega ili pojava prostitucije. Brak je naime po svojoj prirodi doživotna zajednica i kada se on sklapa, sklapa se u namjeri, da se zajednica života doživotno održava. Kada se raspravlja dakle o pojavi razvoda braka kao o socijalnoj pojavi, onda se mogu uzeti u obzir samo oni slučajevi razrješenja ili rastave braka, koji je sklopljen u cilju doživotne zajednice. Jedino nam naime ovakovi slučajevi materijalizuju pojavu, koju smo uzeli u ispitivanje.

Prema tome nam je nemoguće pridržavati se forma socijalnih pojava i na osnovu forma zaključivati, koja je njihova psihička sadržina, isto kao što nam je nemoguće na osnovu jednake psihičke sadržine zaključivati na jednakost forme. Znači, da forme socijalnih pojava, njihovu psihičku sadržinu i materijalne manifestacije socijalnih pojava bez obzira na njihovu formu i na njihovu psihičku sadržinu treba potpuno odvajati i zasebno ispitivati.

[38]) Durkheim, Le suicide, str. 5.

[39]) Tomašić, Kriminalni pobačaj, Zagreb, 1930.

Determinizam u našem novom kaznenom zakonu

Napisao Čulinović dr. F., starješina sreskoga suda u Vel. Bečkereku.

Nije samo teoretski, nego je i praktički od presudne važnosti pravilno rješenje pitanja, da li je naš kazneni zakon od 27. siječnja 1929. izgradjen na indeterminističkom ili determinističkom načelu. Pozitivno kazneno pravo normira odnos povrijedjenoga, odnosno društva prema delinkventu, te prema tomu rješenje gornjega pitanja zadire u samu suštinu našega odnosa naprama zločincu. Odgovor na to pitanje će utjecati dakle neposredno i u bitnosti na naše gledište i posmatranje zločina i zločinca. O tom odgovoru zavisi u mnogom i sama struktura našega moralnoga shvaćanja, i ako se to ne stvara samim jednim zakonskim aktom.

Pitanje determinizma i inderterminizma već od najdavnijih vremena zanima sav kulturni svijet, a od nedavna ovamo je to postalo žarištem ispitivanja mnogih prvaka na polju pravne nauke i filozofije. Pitanje determinizma i indeterminizma sastoji se u negaciji odnosno afirmaciji načela krivnje kao osnova kazneno-pravne i moralne odgovornosti.

Dok su starija, klasična zakonodavstva gotovo beziznimno osnivana i razvijana na indeterminističkom osnovu priznanja slobode volje, dotle se u novijem kaznenom zakonodavstvu može zapaziti izrazita tendencija k determinizmu, koji postepeno sve više zauzima maha. Ti počeci determinizma u pozitivnom pravu nisu nigdje dosljedni u svojim posljedicama i zaključcima, ali se ipak mogu obilježiti snažnim osnovom za izrazito determinističu budućnost našega normativnoga uredjenja.

Pregledajući naš novi kazneni zakon, izgleda nam na prvi mah, da je izgradjen isključivo na osnovi indeterminizma t. j. da kod počinioca sama norma pretpostavlja slobodnu volju i da je ova jedinim osnovom kaznenopravne odgovornosti. Već po samom naslovu zakona bi se dalo zaključiti, da mu je bitnom značajkom isticanje krivnje — sakrivljene slobodne volje —, dakle da nema govora o kakovim deterministiškim tragovima u njemu. Na ovaj zaključak pri l e t i m i č n o m pregledu zakona upućuje nas još nekoliko mjesta, koja bi se mogla nazvati indeterminističkim i koja u svojem prvotnom značenju pretpostavljaju slobodu volje i krivnju. Tako se n. pr. u mnogim odredbama zakona govori o krivičnim djelu (§ 15. i dr.). U glavi II., u drugom odsjeku napominje se »krivična odgovornost«, a u § 25. se spominje »neskrivljena opasnost«. U § 33. se ističe kod pokušaja »... ako je d r a g o v o l j n o otklonio posljedicu«. U § 66. se navode »okolnosti, koje se ne mogu njemu pripisati u k r i v i c u«. »Kazna se počiniocu odmjeruje prema stepenu njegove k r i v i č n e odgovornosti« (§ 70.). U § 72. ističe se »k r i v i c a počiniočeva«, a § 75. k. z. govori o »ružnoj« volji, dočim se u §§-ima 53. i 169. spominje u r a č u n l j i v o s t počinioca. Sudeći prema tim znacima mnogi su zaista došli do osvjedočenja, da je naš kazneni zakon indeterministički. Tako su čak i nekoji tuma-

čitelji toga zakona u svojim tumačenjima osnova kaznenopravne odgovornosti istakli, da je po našem zakonu osnovom odgovornosti krivnja. Vrlo je velika većina praktičara, koji su u tom uvjerenju čak i nepokolebljivi.

Zagleda li se medjutim u cijeli sistem našega kaznenog zakona, razmotrimo li skup normi u njihovom medjusobnom odnosu, prozremo li bitnost tih normi, tada ćemo doći do posve drugoga zaključka. Novi kazneni zakon nije izgradjen isključivo na deterministčkom načelu, niti se može nazvati posvema dosljednjim deterministčkim zakonom, ali se ni u kojem slučaju ne može u navedene tragove indeterminizma upirati kao na sigurne dokaze indeterministčkoga mu značaja. U našem se kaznenom zakonu ukrštavaju suprotni putevi: u njemu se vidi utjecaj suprotnih nazora. Spomenuti momenti svakako upućuju na indeterminizam, ali još nisu nikakovim dokazom — naročito ne — neke prevlasti indeterminizma u tom zakonu. Duh samoga zakona, njegova tumačenja toga načelnoga stava, mnoga izrazito deterministčka mjesta u njemu pokazuju, da je naš zakon pretežno deterministčki i da je ispravno samo ono tumačenje njegovih normi, koje se kreće u tom pravcu i smislu.

U § 16. k. z. spominje se umišljaj i umišljajno djelo, no to nije isključivo indeterministčki institut. Istina je, da mnogi deterministi (medju njima Ferri i Garofalo u svojem projektu novoga kaznenoga zakona od 1921.) izbacuju iz sistema deterministčkog kaznenoga zakona dolus i culpu kao nepotrebne institute, jer je — kažu — često puta nehatni mnogo opasniji od doloznog delinkventa. Ovo može biti točno, ali ne mora biti pravilo. Nasuprot tomu sâm nas život upućuje na zaključak, da su dolus i culpa kao dvije vrste emanacije antisocijalnosti prijeko potrebni svakomu, pa i deterministčkomu kaznenopravnomu sistemu. Nije dolozan samo onaj, koji »slobodno« hoće nešto protupravna, nego i onaj, koji ovu protupravnost svijesno hoće, pa makar na nju bio sklonjen najvećim neotklonivim prisilama. Njegova je doloznost u tom slučaju putokaz za ustanovljenje visine počiniočeve antisocijalnosti i potrebne mjere za zaštitu pred njegovom pogibelji. Dolus i culpa ne mogu se zabaciti ni u deterministčkom kaznenopravnom sistemu, jer su oni dobrim mjerilom počiniočeve opasnosti. Ne može se dakle reći, da bi umišljaj i nehat bili isključivim institutima indeterministčkog kaznenopravnog sistema, ni da bi prema tomu ovaj navod u našem kaz. zakonu bio nekim dokazom za indeterministčko njegovo obilježje.

»Krivična odgovornost« § 16. sastoji se u htjenju ili »... kada je on (t. j. počinilac) »predvidjajući zabranjenu posljedicu ... pristao na njeno nastupanje ...« U ovom prikazu doloznosti počinioca nema ipak ni traga kakovoj kvalifikaciji njegova htjenja: ono može biti i slobodno dakle sakrivljeno i iznudjeno prilikama, pobudama, motivima, dakle neslobodno. Kako ni sam determinizam ne isključuje iz svoga posmatranja samo htjenje kao izraz i mjerilo životne energije i aktiviteta, to se ni prema ovoj normi ne može zaključiti nekakova indeterministčka ekskluzivnost. Što više, iz druge alineje ove norme (pri odredjivanju odgovornosti iz nehatnoga postupanja) dade se vidjeti, da

je zakonodavac naglasio predvidjanje nastale posljedice »... ali je lakomisleno držao, da će je moći otkloniti«. Tu se susrećemo s izrazito deterministčkim kaznenopravnim elementima: sa sviješću o protupravnosti postupanja bez krivnje. Za kaznenopravnu odgovornost dostaje sama činjenica opstojnosti svijesti o protupravnosti radnje bez obzira na kvalitet htjenja — čak i bez obzira na to, da li postoji namjera ili nehat.

Kvalitet ove »krivične« odgovornosti pobliže odredjuje propis § 22. k. z. »Neće biti odgovoran, tko u vrijeme učinjenja djela nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela, te prema tomu shvaćanju raditi uslijed duševnoga rastrojstva, pomućenja svijesti ili umne nerazvijenosti ili slaboumnosti.« Iz ovih odredaba ne može se zaključiti nikakova traga slobodnoga sakrivljenoga htjenja. U tom se propisu govori o svijesti počinioca, da je naumljena i izvršavana radnja protupravna i zakonom zabranjena. Gdje nema te svijesti, tu nema ni kaznenopravne odgovornosti. Tu je svijest o protupravnosti učina uzdignuta na dostojan nivo preduslova kaznenopravne odgovornosti. »Krivično djelo«, »krivična odgovornost«, »neskrivljena opasnost« (§ 25. k. z.) dovedeni u vezu s ovom generalnom normom ne znače dakle ništa drugo, nego »atavističke« ostatke prošlih kaznenopravnih sistema, koji su inače u oporoj suprotnosti s načelnim stavom zakona o odgovornosti. Ti indeterministički tragovi nemaju nikakove relevantne važnosti prema ostalim normama našega kaznenoga zakona i naliče usamljenim ostrvima na sred širokog mora. »Krivično djelo«, »krivična odgovornost« čak niti sama »krivica« (§§ 66. i 73. k. z.) ne mogu imati neki naročiti, a kamo li presudni značaj za kvalitet svojstva našega kaznenopravnoga sistema. Njihovo je ekskluzivno indeterministčko tumačenje suprotno samomu zakonskomu objašnjenju odgovornosti, te oni u našem zakonu dobivaju posve drugo značenje i sadržaj. Ta »krivična odgovornost« ne postoji, ako netko nije bio svijestan protupravnosti svoje radnje, ...»ako nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela« (§§ 22., 27. i 28.).

Kako se ova krivična odgovornost ima da shvati i kakovo joj je pravo značenje, najbolje pokazuje propis § 70. k. z. »Kazna se odmjerava — kaže se u tom §-u — prema stepenu krivične odgovornosti.« No pri ustanovljenju te odgovornosti valja uzeti u obzir sve — samo ne slobodno opredjeljenje voljom kod počinioca. Ni odatle se nipošto ne može izvoditi nikakova krivnja, a to je od presudne važnosti za rješenje našega pitanja. Osnovom je krivnje svijesna, te ničim ne izazvana, slobodno namjeravana i odredjena volja k protupravnosti. Krivnja je sakrivljeno htjenje t. j. takova odluka subjekta, da je ona jedinom i isključivom uzročnom prethodnicom nastale posljedice inkriminisanoga učina. Krivnja je uzrok posljedice — učina. Prema indeterministčkomu stanovištu je krivnja dakle nosiocem i mjerilom odgovornosti. Prema tomu stanovištu može se kazniti samo onaj, koji je izvjesnu protupravnost »slobodno i ni od koga neprisiljen hotio i izveo«. Ta slobodna odluka na protupravnost je osnovnim polazištem pri prosudjivanju zločinačke volje i kod primjene socijalnih sankcija

povodom zločina. Logično bi dakle bilo, da se pri indeterminističkom stanovištu kod ustanovljenja »krivične« odgovornosti uzima u obzir prije svega i poglavito slobodna odnosno sakrivljena volja, odluka na protupravno, zabranjeno ponašanje. Mjesto toga propis § 70 k. z. odredjuje, da se pri tom ima uzimati prvenstveno u obzir ... »opasnost za društveni poredak zbog zločinačke naklonosti učinioca«. Ovomu osnovnomu i glavnomu elementu pridaje zakon još nekoliko determinanata ... »pobude, s kojih je djelo učinjeno, cilj, u komu je djelo učinjeno, neposredni podstrek za izvršenje djela, raniji život učinioca i njegove lične i privredne prilike«. Dovede li se ovo sada u vezu s odredbom § 73. k. z. (gdje se govori o neznatnoj »krivici počiniočevoj«), tada se tomu izrazu može zaista pridati svako drugo, samo ne isključivo indeterminističko tumačenje; tada se za to nikako ne može reći, da se cijelomu zakonu daje jasan i »neizbrisiv žig« indeterminizma.

Sloboda volje sastoji se u nevezanom i neovisnom odlučivanju. Sloboda ne podnaša relacija ni odredjenosti. Ona je sama za sebe, bez omedjenja, bez ograda, bez miješanja tudje snage i utjecaja u sferu njene djelatnosti. Sloboda je za sebe ogradjena cjelina, na koju ne smije ništa da utiče. Čim je naša volja bila čime upućena prema odredjenomu smjeru, ona više nije samostalna, nije više ni slobodna, ona više nije ovisna sama o sebi, nego i o izvjesnim, o njoj različitim trećim okolnostima. Jakost toga utjecaja posve je sporedna i bez značenja. Odlučna je u tom pravcu samo činjenica, da izvjesna sila utječe na smjer naše odluke. Čim je našoj volji dodan bilo kakov utjecaj neke o njoj neovisne, izvanjske okolnosti, tim samim činom već smo osporili volji samo svojstvo slobode t. j. mogućnost autonomije, da sama sebe odredjuje. Ako je počinioca na odredjeno zlo sklonulo zanemareno vaspitanje ili bolest, to znači, da su te i takove okolnosti prema svojoj jakosti i prema danim prilikama utjecale na tvorbu subjektove volje, — da je stvorena odluka upravo za to takovom, jer su na nju utjecale i te okolnosti. Ako dakle protupravnost nije izazvana od samoga subjekta »svojevoljno« i bez utjecaja, nego su je izazvale i prilike počiniočeve sredine, tada se za delikventa ne može reći, da je odnosnu protupravnost sakrivio, da ju je slobodno hotio, da je kriv radi toga. Krivnja pretpostavlja u sebi samoj uzročnost slobodnoga htjenja i učina kao njegove posljedice. U najblažem slučaju ova krivnja nije individualna, nego kolektivna, posljedicom stečenih okolnosti, čije dejstvo na obrazovanje volje moramo priznati. Naš je novi kazneni zakon dobro uočio ove determinante. U § 70. k. z. navode se: pobude ... cilj ... neposredni podstrek za izvršenje ... raniji život počiniočev i t. d. Ako se mora dopustiti činjenica, da su ove okolnosti utjecale na tvorbu naše volje, tada se za nju zaista ni u kojem slučaju ne može reći, da je slobodna. Ona je onakova, kakovom su je izazvale te prilike. Gladan čovjek kraj svoje potpune neimaštine i tudjega obilja ,kraj posvemašnje sigurnosti, da ne će biti ni uhvaćen ni kažnjen radi kradje, mora da ushtije kradju. Ta njegova volja nužno je izazvana stečenim prilikama i nije mogla ni biti drukčijom.

Prema tomu dakle u našem novom kaznenom zakonu ne može biti govora o krivnji u indeterminističkom smislu, naročito ne u smislu hegelijanističkoga, ortodoksnoga i nepomirljivoga indeterminizma. Prema tomu »krivica«, napomenuta u §-u 73. u vezi s objašnjenjem »krivične odgovornosti« §-a 70., nema nikakova indeterminističkoga značenja kao ni »neskrivljena opasnost« §-a 25. k. z. Takovo tumačenje onemogućuje samo zakonsko objašnjenje, koje se posvema podudara s deterministickim shvaćanjem. Prema našemu zakonu »krivično je djelo počinjeno onda, kada je počinioc radio ili raditi morao« (§ 11.). Dakle i sama prisilnost radnje ne isključuje kaznenopravne odgovornosti! Prisilna radnja nipošto nije sakrivljena, na nju se počinilac nije slobodno, sam od sebe odlučio. Svaka druga protupravnost leži van pojma krivnje. Zakonodavac je i ovim izrazom mislio samo istaći, da su »krivično« i »kažnjivo« djelo samo sinomini sa značenjem zabranjene, kažnjive protupravnosti, a »krivična odgovornost« da prema tomu znači samo kaznenopravnu odgovornost uopće.

Inače je neshvatljivo, kako da se proglasi »krivim« čak i onaj, koji je na protupravnost bio prisiljen. Krivnja je, kako kažu indeterministe »slobodna odluka volje na protupravnu radnju usprkos spoznaje ili mogućnosti spoznaje ove protupravnosti« (Sauer, Grundlagen d. Strafrechts, § 20. II., str. 549.). Bez slobode volje nema krivnje, i ako je mnogi deterministi ostavljaju u svojim sistemima deterministickoga kaznenoga prava. Onaj, tko radi prisiljen, ne može biti krivim. Prema tomu ne može se krivim proglasiti ni po §-u 11. našega kaznenoga zakona, ako je netko prisiljen izvršio svijesno neku protupravnost. Ostajući pri strogom indeterminističkom tumačenju ovoga pojma (a drukčije nije ni moguće pri načelnom razmatranju stvari!), tada nema govora o krivnji. Posvema je medjutim stvar drukčijom, shvati li se ovaj zakonski izraz u pravom, stvarnom njegovom značenju: da je zakonodavac time mislio reći, da je odgovoran i onaj, tko je protupravnost, svijestan njene osebnosti, izveo, makar na to bio i prisiljen od neke vanjske sile.

Izuzevši sam naziv zakona i nekoliko sporadično istaknutih spomena krivice nema nikakova drugoga dokaza ni putokaza, po kojem bi se makar i s najmanjom vjerovatnošću mogao zaključiti indeterministički značaj našega kaznenoga zakona. Dok je u indeterminizmu osnovom kaznenopravne odgovornosti krivnja, u našem je kaznenom zakonu kao takova izričito naglašena socijalna opasnost. Antisocijalnost počinitelja glavnim je preduslovom kaznenopravne odgovornosti, a mjerilom je za to opstojanje svijesti o protupravnom.

Sve su to osnovni elementi deterministickoga shvaćanja, koje isključuje svaku slobodu volje, a prema tomu i svaku krivnju. I ako je zakon spominje u par navrata, to se ni iz samoga teksta zakona nikako ne može izvaditi zaključak, da se na nju igdje relevantno poziva i da je smatra polaznom i isključivom točkom pri prosudjivanju temelja kaznenopravne odgovornosti. Isključivost načela krivnje u našem zakonu pobija još jedna odlučna činjenica: mjere bezbjednosti. I do sada

susretalo se u čisto indeterminističkim kaznenim zakonima po koju od ovih mjera. Ta činjenica dokazuje opet samo potrebu, da se naš kaznenopravni sistem mora bitno izmijeniti i da dosadanji sistem nije nipošto zadovoljavao, a kamo li bio potpun. Životne prilike tražile su intervenciju državne vlasti i u onim slučajevima, kada se to nije moglo učiniti na osnovu načela krivnje i kazne. Načelo krivnje izaziva kao svoju posljedicu represiju, a svrha je u tom sklopu posve strana i nadodana, heterogena. Iza krivnje slijedi samo kazna, represija, reakcija, odmazda u kvantitetu odredjenom pravičnošću. Svrhe su tomu docnije dodavane, kada se opazila nepotpunost, čak i štetnost konzekventnoga provadjanja ovoga načela krivnje. Mjere bezbjednosti pripadaju samo i isključivo determinizmu. I u ranijim je kaznenim zakonima bilo prevencija, no sve su te prevencije ipak još uvijek nosile na sebi stari žig represije i daleko su bile od pravoga shvaćanja zločina i antisocijalnosti uopće. Dosadanja je prevencija proizlazila iz reakcije povrijedjenoga društva protiv zločina radi počinjenoga zločina. Izvjesne mjere bezbjednosti medjutim u našem kaznenom zakonu približuju se u svojem konzekventnom gledanju na zločine potpuno stanovištu isključivog determinizma. U njima se osjeća socijalna tendencija duha snošljivosti i briga za popravkom, bez primjese osvetničke represije. Samo takovim mjerama bezbjednosti pripada budućnost u kaznenom pravu.

Istina je, da se naš zakon obraća samo na počinioca, dakle samo nakon nastale ili pokušane povrede pravnoga poretka. Ni jedna se mjera bezbjednosti ne može primijeniti čak ni u onom slučaju, kada je sigurno, da će izvjesno lice u kratko vrijeme povrijediti pravni poredak. Doklegod netko ne počini delikta ili ga ne pokuša izvršiti, sve dotle njegovo ponašanje nije relevantno za naš zakon, sve dotle nema zakonske mogućnosti, da se pojava njegove latentne antisocijalnosti ne spriječi primjenom ovih mjera. Ovo je svakako nedostatak u našem zakonu, jer vrlo često nema opravdana razloga neintervenciji vlasti, kada je antisocijalno raspoloženje suviše očito, a delikat svaki čas moguć.

Tomu nedostatku sigurno je razlogom obazrivost i obzirnost zakonodavca, da se potpuna i konzekventna primjena ovih mjera ne zloupotrebi i ne izvrgne. Uza to valjalo je na ovu novinu priviknuti i našu sredinu.

Mjere bezbjednosti se bitno razlikuju od kazni, te imaju izrazito deterministički značaj. Mjere bezbjednosti nemaju nikakove veze s krivnjom ni slobodnom voljom; primjenjuju se čak i u onim slučajevima, gdje nema ni same volje k nastaloj protupravnosti. Ima slučajeva (na pr. neki omisivni, zatim svi kulpozni delikti), gdje se nikako ne može postaviti načelo krivnje, pa ipak će se u danim prilikama ove mjere morati primijeniti. Skretničar-alkoholičar, vršeći svoju dužnost u potpuno pijanom stanju, krivom promjenom skretnice izazove katastrofu voza. Ne može se reći, da je za to svoje ponašanje k r i v t. j. da je ovu posljedicu svoga ponašanja s l o b o d n o hotio. Sve ostalo nije krivnja u pravom smislu te riječi! Inkriminiranu posljedicu radnje nije čak ni hotio, a najmanje da ju je svijesno i slobodno hotio. Radi pomanjkanja svijesti pri počinjenju inkriminirane radnje, on se ne će moći ni k a z n i t i, jer je bio neubrojiv. Prema starijim zakonima njega je sud puštao bez sankcije, i ako je na pr. notorno, da će sutradan možda ponovno počiniti koje novo zločinstvo u piću. Po novom kaznenom zakonu na njega će se primijeniti socijalno zaštitne mjere, jer je socijalno opasan tip, čijoj pogibeljnosti treba prevenirati. Sud će u ovom slučaju mimoići kaznu, ali će primijeniti zakonske mjere bezbjednosti; primjenom §-a 51. će ga uputiti na popravak i liječenje pijanstva.

Kadgod je počinilac »opasan po bezbjednost«, valja primijeniti ove mjere, i ne obazirući se na mogućnost krivnje. U zakonu su napomenuti čak i slučajevi potpune neuračunljivosti (§§ 53., 54., 55.), gdje se bez ikakove krivnje primjenjuju socijalno zaštitne mjere. Pretpostavimo medjutim, da je počinioc svijesno hotio inkriminiranu protupravnost, dakle da postoje svi uslovi kažnjivosti. Ako je ovaj počinilac zločina socijalno opasan, ni onda se ove mjere bezbjednosti ne će moći smatrati nastavkom izrečene kazne, nego posve različitim i od kazne neovisnim društvenim sankcijama sasvim drugoga značaja. Sam je zakon razlučio sistem mjera bezbjednosti od kazne. To je onaj dualitet kaznenopravnih sankcija, o kojima se ranije toliko pisalo. Kazna je socijalno zlo, koje društvo primjenjuje p r o t i v z l o č i n c a radi počinjenoga delikta. Sve su definicije kazne u tom suglasne. Kazna je adekvantno zlo t. j. socijalna neugoda mora biti jednaka ili barem približno jednaka zlu, koje je delinkvent nanesao svojom protupravnošću. Ideal je dakle kazne točna izmjera nanesenoga zla: nekada talionsko načelo — danas p r a v e d n o s t! Put, kojim će se postići ta pravednost pokazuje k r i v n j a t. j. veličina antisocijalnog počiniočeva raspoloženja, evidentovanoga u njegovoj s l o b o d n o j odluci volje. Krivnja je zato osnovom kazne. Kažnjava se r a d i počinjenoga zločina. U svim pojmovnim odredjenjima nema ni traga o kakovoj svrhovnosti: u njima je naglašena represija. Veličinu kazne odredjuje krivnja, kako se odrazuje u djelu. K a n t u je kazna zahtjev kategoričkoga imperativa — apsolutni zahtjev praktičnoga uma. Pravednost je najviši i najsvetiji zahtjev svakoga društvenog uredjenja. Kada ne bi bilo pravednosti — kaže on — svijet ne bi imao smisla. Ta pravednost izaziva u kaznenom pravu ono, što H e g e l naziva negacijom negacije prava t. j. kaznu adekvatnu zločinu. Zato H e r b a r t i kaže, da kazna uspostavlja jednakost mjesto zločinom stvorene nejednakosti, a D ü h r i n g kaže iskreno, da je kazna izraz nagona za osvetom. Sam R o s s e a u kaže u »Društvenom ugovoru« (gl. V.), da je zločinac izdajnik domovine i da »jedan od obojice mora propasti«. S a u e r u je kazna »zlo naneseno zločincu radi osvete za teško skrivljeno nepravo prema društvu« (ib. § 4., IV. str. 71.), B i d i n g u pravo povrijedjenoga društva na zadovoljštinu, a sam M e r k e l kaže za kaznu, da je ona »izraz unutarnje osvetne pravednosti«.

Prvotni je dakle razlog kazni represivnost povrijedjenoga, težnja za osvetom. Da ta osveta ne predje u samovolju, postavljene su granice dopuštenosti — granice pravedne izmjere, naknade nanesenoga zla.

Ta pravedna uzvrata zla prema zločincu sastoji se u jednakom uzvraćanju neugodnosti. Sve što je povrh ili mimo ove mjere, mimo ili povrh kazne, nije pravedno; nije dakle socijalno ni moralno. Uz kaznu može postojati samo onaj akcesorij, koji ima sve potrebne elemente kazne: represivnost, značaj općega zla i težnju za poravnanjem prvotnoga zla. Sve, što je van tih ciljeva, nije kazna u pravom smislu riječi. Prevencija nije kazna. Kazna je socijalno zlo, nanijeto delinkventu r a d i povrede pravnoga poretka. I mjere bezbjednosti su neugoda. I one su izvjesno zlo prema zločincu. No u svim ovim mjerama vidimo posve drugi stav društva, nego li pri kažnjavanju. Kod tih mjera se vidi do sad nepoznata očinska briga društva za napredak delinkventa. Zaštitni nadzor sastoji se na pr. u tomu, da se otpušteno lice očuva od opasnosti novih djela, da se privikne na uredan život »i da mu se o l a k š a p r i v r e d n i o p s t a n a k« (§ 56.). I u ranijim kaznenim zakonima je bilo svrhovnosti, ali nigdje u tim našim zakonima nije ona tako jasno i na taj način izražena.

Preduslov je primjene socijalno zaštitnih mjera s o c i j a l n a o p a s n o s t. »Ako je počinioc opasan po javnu bezbjednost . . .« (§ 51.), »Ako nadje, da je sklon vršenju zločina «(§ 52.), »Ako sud nadje, da je u interesu javne bezbjednosti . . .« (§ 53.).

Iz ovoga letimičnoga pregleda gradiva našega novoga kaznenoga zakona dade se zaključiti, da je u njemu posvećena naročita pažnja determinističkomu osnovu kaznenopravne odgovornosti: s v i j e s t i o p r o t u p r a v n o s t i p o n a š a n j a, t e d a s u u z k a z n u u s p o r e d o r a z v i j e n e i s o c i j a l n o z a š t i t n e m j e r e d r u š t v e n e b e z b j e d n o s t i, u k o l i k o s e u p o č i n i o c a e v i d e n t u j e s o c i j a l n a o p a s n o s t. Krivnja se spominje samo sporedno i bez ikakova načelnoga značenja. I ako su ti nazivi u zakonu zadržani, to se ipak ne može iz njih zaključiti indeterminističko svojstvo kaznenoga zakona. Determinizam se baš i poznaje po dvjema osnovnim linijama: naglašavanjem socijalne opasnosti kao osnova kaznenopravne odgovornosti, te svijesti o protupravnosti radnje i svojim socijalno zaštitnim mjerama mjesto ranije represivne kazne »odmazdne pravednosti«. Sve to nalazimo u našem kaznenom zakonu, i ako to još nije sasvim dosljedno i posvema provedeno. U ovim zaštitnim mjerama društvo je često brižljivim ocem porodice, koji nastoji svim silama, da posrnuloga člana zajednice spasi i uzdigne. U našim zaštitnim mjerama nema ni traga nekomu naglašavanju pravednosti. Ne mislimo ovdje poricati visoku važnost pravednosti u primjeni normi u društvu. Pravednost je uvijek najvišim ciljem svake uredjene zajednice, ali za pravu svrhu determinističkoga kaznenoga zakona (u kojoj je sredini zločin shvaćen kao nužnost i socijalna bolest!), — tamo ta pravednost nije ni potrebna. Bilo bi neumjesno tražiti krivnju kod bolesnika, koga treba liječiti. Antisocijalnost je bolest kao i svaka organska bolest. Delikt nije samo proizvod pojedinačnoga htjenja, nego i svih njegovih prethodnica. Pri tom shvaćanju pravednost ne može biti ciljem socijalno zaštitnim mjerama, niti se represivnim kaznama može postići socijalni zadatak, koji leži u samoj biti kazne. Tu su mnogo prikladnije socijalno zaštitne mjere, u kojima je isključivo bez represije naglašena socijalna svrhovnost.

Naš kazneni zakon svakako nije posljednja, ni pretposljednja riječ kriminalne politike. Uza sve to on se može nazvati odličnim početkom pravnoga shvaćanja antisocijalnosti, početnom etapom prave budućnosti socijalno zaštitnih mjera i u nas. Ovim istaknutim stranama on se dijametralno razilazi od sviju koznenih zakona dosadanjih naših pravnih područja. Svi su ovi bez iznimke stajali isključivo na indeterminističkom stanovištu. Tako stari srbijanski zakon od 29. ožujka 1860. kaže u §-u 53., da nema zločina ni prestupa ondje . . . »ako je onaj, koji je takovo djelo počinio u vrijeme, kada je počinioc bio lud ili je i n a č e s l o b o d n a v o l j a u n j e g a b i l a i s k l j u č e n a«. Ugarski zakon. članak V. iz god. 1878. (koji je važio na području Vojvodine) u §-u 76. izričito nalaže, da se ispita, da li je kod počinioca »s p o s o b n o s t s l o b o d n o g o p r e d j e l j e n j a v o l j o m bila isključena.«

Naš novi kazneni zakon zaista spominje i krivicu i krivičnu odgovornost, ali svi ti ostaci starijih naziranja kraj cijeloga duha i sastava našega zakona gube onu svoju prvotnu snagu i nisu odlučnim mjerilom za ustanovljenje kakvoće sistema u njemu. Kraj naglašavanja svijesti o protupravnosti i socijalno zaštitnih mjera, te socijalne opasnosti nisu ni »krivica«, ni »krivična odgovornost« ni »krivično djelo« nikakovim dokazom za indeterminističko, naročito ne isključivo obilježje kaznenoga zakona. Ti ostaci dokazuju nam samo to, da je naš zakon izgradjivan pod utjecajem dvaju suprotnih linija, da je nastao na raskrsnici dvaju hsvaćanja, gdje se stari putevi sve više gube i iščezavaju u nepovrat. Sve su vidnije istaknuti putevi prave socijalnosti, gdje pred brigom društva za boljitak i najvećega zločinca iščezava neracijonalna i nesvrhovna represivnost dosadanjih kazni. To je pravac, koji pokazuje novi kazneni zakon.

Ocjene i prikazi

Dr. H. H o n e g g e r: »Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland.« — Zürich 1925.

I. — Literatura o nacijonalnoj ekonomiji — u svako doba njezina razvoja — neobično se množi bilo općim djelima bilo specijalnim radnjama. Ta ekspanzija, kakogod se njome ekonomi s pravom ponose, ipak je kočila napredak znanosti, jer je ona — da ukratko kažem — priječila koncentraciju, potrebnu užu svezu, ili — da se stručnjački izrazim — zaustavljala diobu rada i sjedinjenje rada u izgradjivanju znanosti. Zato su već rano razni znanstveni radnici nastojali, da nadju lijeka toj bolesti, te su izradjivali sustavne kraće[1]) pregledne prikaze iz-

[1]) Opširne prikaze napisali su Henfner, Culloch, Mohl, Blanqui, Kantz, Roscher, Cannan, Dühring, Ingram (History«), Eisenhart, Espinas, Suchon, Ramband, Meyer, Oncken, Gide-Rist, Mombert, Schumpeter, Deželić, Salin, Spann. Filipović, Conrad, Lorković, Vuić, Nedeljković i dr.

vjesnih razvoja i pravaca. Tako je Francuz J. B. Say podao god. 1803. zanimljiv[2]) pregled u predgovoru (»discours préliminaire«) I. izdanja[3]) svoga djela »Traité d'economie politique« te u »Encyclopédie progressive« (god. 1826.). Oba ta prikaza nadopunjuje korespondicija izmedju Saya i engleskih ekonomâ (Ricardo, Malthus, Tooke)[4]), odnos izmedju Saya i A. Smitha te Sayev spis »De l Angleterre et des Anglais (god. 1815.). Ekonomika francuska dopunjivala se s engleskom i obratno. Otuda ono osobito Sayevo poštivanje Engleza.[5]) Rečena uzajamnost nosi plodove u daljem razvoju: Francuz A. Comte sa svojim moćnim utjecajem znatna je potpora engleskomu pokretu, koji obara stupove »stare« (Rikardove) škole, kako nam to god. 1878. crta tadašnji najodlučniji borac nove engleske škole Englez J. K. Ingram u svojem govoru »Sadašnji položaj i izgledi političke ekonomije«.[6]) Taj govor je valjan pregled tadašnjega stanja. Govornik najprije prikazuje krizu »stare škole«, koju odlučno pobijaju — poimence ondje spomenuti — znanstveni radnici u Njemačkoj, Italiji, Danskoj, Belgiji, Engleskoj i Francuskoj. Zatim na temelju Comtove kritike iznosi četiri glavna nedostatka engleske škole i konačno predlaže reforme, kojima se spomenuti nedostaci mogu ukloniti.[7]) Kao reformatori spominju se u Ingramovu govoru Englezi Bagehot, Lesslie i H. St. Jevons,[8]) ali reformatorske nazore Jevonsa bolje upoznajemo u »Predgovoru« II. izdanja njegove »Theory of Political Economy« god. 1879. U toj mnogostrukoj zanimljivoj radnji podaje Jevons sustavni i stručno obrazloženi pregled pisaca,[9]) koji ekonomske probleme obradjuju matematički — prikaz engleske literature je osvježen literaturom drugih naroda — a s tim u svezi iznosi Jevons u »Prilogu« 140 — s kritičkim aparatom popraćenih — engleskih, francuskih, njemačkih, danskih, talijanskih i ugarskih matematičko-gospodarskih knjiga i rasprava izdanih od god. 1711. do god. 1879. — u obranu raznolikih problema, a

[2]) Osim Ksenofonta, Platona i Aristotela spominju se tu i ekonomi Španije.

[3]) Djelo je »doživjelo« — za života Sayeva — još četiri izdanja god. 1814., 1817., 1819., 1826., svega 10 izdanja, te nekoliko prijevoda (engleski, španjolski, njemački).

[4]) Izdao Sayev zet Ch. Comte pod naslovom »Mélanges et Correspondence«, Paris 1833.

[5]) Ovamo bi trebalo uvrstiti djelo »Introductio in oeconomiam politicam«, što ga je napisao i štampom izdao u Zagrebu god. 1831. I. Henfner, profesor »političke znanosti« u juridičkom fakultetu zagrebačke »kr. akademije znanosti« od god. 1828.— 1835. To je djelo dosta opširan, a k tomu tako znatan prikaz, da se njime bavim u posebnoj studiji.

[6]) Taj govor je govorio Ingram 1878. kao predsjednik sekcije za nacijonalnu ekonomiju i statistiku u skupštini Britanskoga društva za promicanje znanosti. U njem tumači, kako će se nacijonalna ekonomija pretočiti u društvenu, socijalnu znanost. — U istom duhu sastavljena, ali znatno proširena »History of political economy« izašla je 1885. u »Britanskoj Enciklopediji«, a 1888. kao posebna knjiga, poznata — jer je prevedena u razne jezike — svakomu nacijonalnomu ekonomu.

[7]) Zato je H. Scheel svojemu njemačkomu prijevodu (1879.) toga Ingramova govora dao naslov »Die nothwendige Reform der Volkswirtschaftslehre«.

[8]) Jevonsom se Ingram više bavi u »History«. Ipak treba dodati, da je Jevons pobijao Ingramov historički pravac.

[9]) Pisci su podijeljeni u 4 skupine.

osobito u obranu matematičke metode odnosno matematičkoga pravca.[10]) Izmedju Ingrama i Jevonsa ima načelna razlika, prema kojoj se razlikuju i njihovi »pregledi«. Mjesto zloupotreba dedukcije »stare« škole uzima Ingram historički pravac, a Jevons (a tako i Francuzi Cournot te Walras mladji) matematički pravac. Posrednik izmedju Ingrama i Jevonsa jest Englez H. S. Foxwell, koji u svojem »Pregledu« t. j. u »Izvještaju o stanju engleske nacijonalne ekonomije« (god. 1887.) zove Jevonsov matematički pravac »scientifičkim momentom«, a taj da će zajedno s »humanitarnim« i s »historičkim« momentom obnoviti englesku nacijonalnu ekonomiju, kada se ona oslobodi velikih pogrješaka (te F. navodi) »stare« škole. Medjutim Foxwell je svoj »Izvještaj« pod naslovom »The economic movement in England« štampao kao što i drugi tadašnji engleski ekonomski pisci u američkom stručnom časopisu »The quarterly journal of Economic«, te je ondje izjavio, da će valjda jednom i Englezi izdavati koji stručni (ekonomski) časopis.

Štampanjem sastavaka engleskih pisaca u američkom časopisu povećava se dotadašnja »uzajamnost« englesko-francuska popraćena njemačkom, talijanskom, danskom, belgijskom literaturom. O tom podaje zanimljivih podataka L. Brentano u svojim nastupnim predavanjima »Die klassische Nationalökonomie« (Wien 1888) te »Ueber Ursachen der heutigen sozialen Noth« (Leipzig 1889.).

Iza Foxwella prikazuju pregledno razvitak engleske (američke) literature evropski pisci — izvan Engleske (Amerike) — Böhm-Bawerk, Cohn, Boehmert, Lorković, Ad. Wagner, Hasbach, Schumpeter. Böhm-Bawerk podaje[11]) kratak kritički prikaz o prodiranju »historičke škole« u Englesku i u Ameriku (1886.—1889.) te zato obradjuje pojedina djela, što ih tada sastaviše engleski pisci: Ingram (»History«), Ashley, Bastable, Wicksteed, pa američki: Patten, Clark, St. Wood. Osim pojedinačne obradbe iznosi B. kao ukupni utisak značajne razlike engleske i američke literature, pa kod potonje ističe brži polet, neobično svježi znanstveni život te kao osobitu izvornost, što Amerika sve većma prihvaća historički pravac, ali pridržaje i dedukciju (teoriju),[12]) te je u tom natkrilila svoju učiteljicu Evropu. — Do sličnih posljedaka je došao i Cohn u svojem prikazu,[13]) samo što je on taj predmet obradio s nekoliko gledišta: Prikazao je razvoj ekonomske literature u Italiji i u Francuskoj (kraće), a u Engleskoj i u Americi (opširnije); zatim je pokazao, kako se utjecaj Nijemaca očituje u svakoj od tih zemalja, pa koliko su Englezi utjecali na Ameriku, a svagda ističe opseg stranih utjecaja prema izvornim elementima izvjesne zemlje, te utjecaj teorije na praktični život i po tom stupanj vrijednosti teorije. U poredbi Engleske i Amerike opaža Cohn kod potonje veću koncentraciju i zato brži napredak i Amerika je vrlo rano osnovala uz institute — i stručna

[10]) Pregled pisaca u obranu matematičkoga pravca i teorije subjektivne vrijednosti podaje L. Walras u svojoj »Théorie de la monnaie« 1886.

[11]) U časopisu »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik« 1889. str. 672—681.

[12]) Utvrdjuje i Američanin Fetter u čl. »Amerika«, izašlom u I. sv. zbornika »Wirtschaftstheorie der Gegenwart« 1927.

[13]) »Die heutige Nationalökonomie in England und Amerika« u časopisu »Schmoll. Jahrb. für Gesetzgeb., Verwalt. u. Volkswirt. 1889.

društva i počela izdavati stručne časopise, kojih do god. 1888. Englezi još nemaju. Specijalno prikazivanje Jevonsove nauke daje poticaj B o e h m e r t u, da iznese još bolji pregled[14]) o razvoju (gore spomenute) engleske »krize«. Protivnici stare škole jesu Tooke, Mill, Lesslie (pod utjecajem socijologije), zatim pravnici (najjači je Longe) i konačno Jevons, koji pobija ne samo Rikarda nego i Milla (dakle i historičku školu), te kao psiholog provodi reformu[15]) apstraktnoga pravca. Jevonsa kao znatnog ekonomskoga pisca spominje medju »mladjim ekonomima« dr. Bl. L o r k o v i ć[16]) u svojem zanimljivom pregledu.[17]) U tom su pogledu prikazani prema pripadnosti raznim pravcima (fiziokrati, A. Smith, historička škola, psihološka — Mengerova — škola, socijalna škola) engleski, francuski, američki, talijanski te slavenski — čega nema u pregledima dosad spomenutim — t. j. ruski, češki, poljski, hrvatski i srpski naučni radnici, a pripadom je spomenuta danska, nizozemska, španjolska i portugalska literatura. Prema našim potrebama pisac je više posvetio starijoj literaturi; ali tipove raznih škola je jasno označio. — A d. W a g n e r potanko obradjuje[18]) krizu engleske nacijonalne ekonomije (borbu individualizma i radikalnoga socijalizma) te polazi srednjim putem. Osim toga je Wagnerovo djelo vrijedno i poradi obilnoga bibliografskog gradiva, koje je označeno pred svakom knjigom i pred svakim poglavljem. — Nije manje važan pregled pisaca, što ih je — prema metodološkom gledištu — obradio Wagnerov učenik H a s b a c h.[19]) Obradjeni su Malthus, Ricardo, Senior, J. St. Mill, Bagehot, Keynes (Englezi), Dietzel, Ad, Wagner, K. Menger (Nijemci), John (Čeh) i Cossa (Talijan). — Američku literaturu specijalno prikazuje — kao osobit poznavalac Amerike — dr. S c h u m p e t e r, i to u dvije radnje. U prvoj radnji[20]) dokazuje, da je Clark[21]) statičar, te da se za Clarkom kao vodjom povela većina američkih ekonoma, a u drugoj[22]) podaje pregled novije američke teorije. Obilježja, koja već istakoše Böhm-Bawerk i Cohn, nalazimo i u toj radnji, ali pojačana dosada nepoznatim momentima. Osim toga za nas je novost — jer općeno držimo, da Amerika misli samo praktički i materijalistički[23]) —, kada Schumpeter pokazuje, kako je u Americi smi-

[14]) »W. St. Jevons und seine Bedeutung für die Theorie der Volkswirtschaftslehre« u Schmoll. Jahrb. 1891.

[15]) Vrela za upoznavanje te reforme jesu: a) gore spomenuti prikaz Böhm—Bawerka, b) A. Béchaux »Die französische Nationalökonomie der Gegenwart, c) »Predgovor« u Jevonsovoj »Teoriji«, d) korespondencija Jevons—Walras, priopćena u »Journal des économistes« 1874. — Iz c) i d) saznajemo, da je Jevons osobito štovao svoga srodnika Francuza L. Walrasa, a tako i njemačke pa talijanske ekonomske pisce.

[16]) Prvi profesor nacijonalne ekonomije u zagrebačkom sveučilištu.

[17]) »Sadanje stanje gospodarske nauke« (»Rad« jugosl. akademije. 1891.).

[18]) U uvodu opsežnoga djela »Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie« 1892.

[19]) »Zur Geschichte des Methodenstreites in der politischen Oekonomie« — Schmoll. Jahrb. 1895.

[20]) Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung. Wien 1906.

[21]) Jedan od najznatnijih ekonomista u Americi.

[22]) »Die neuere Wirtschaftslehre in den Vereinigten Staaten« — Schmoll. Jahrb. 1910.

[23]) To pobija i Fetter, vidi bilj. 12.

sao za teoriju kod šire publike većma probudjen nego igdje drugdje. Uz opširne prikaze djela mnogobrojnih pisaca, bez kojih je nemoguće shvaćati savremenu nacijonalnu ekonomiku, iznosi Schumpeter izvorne američke načine rješavanja glavnih ekonomskih problema[24]) uz naznaku posebno izdanih knjiga i rasprava u američkim časopisima, iz kojih se vidi, da Amerika poznaje dobro literaturu evropskih naroda.

U tim američkim časopisima nalazimo i prikaze o talijanskoj literaturi od R a b b e n a i L o r i e (1891.).[25]) Stariji talijanski i opći prikazi (Custodi, Pecchio, Ferrara) i mladji, specijalni (Ricca-Salerno, Broggias, Erbera, Montanari), kako uči A. G r a z i a n i,[26]) ograničuju se manje više na Italiju, dok se L. Cossa bavi i teorijama u Engleskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Austriji, Americi, Holandiji i Belgiji.[27]) Time je talijanska literatura povezana s literaturom drugih naroda, ali ima i drugih primjera povezanosti: Ferrara je dobro poznavao i francusku i englesku literaturu, ali — kako pokazuje Graziani[28]) — Ferrara je odveć subjektivan, dok je Nizozemac P i e r s o n u svojem prikazu talijanske iletrature[29]) posve objektivan, pa se njegovim djelom rado služe talijanski pisci, kao što i djelom Nijemca R. P ö h l m a n n a.[30]) U gore spomenutom govoru Engleza Ingrama (1878.) spominju se kao rušitelji stare engleske škole medju Talijanima: Luzotti, Lampertico, Cossa, Cusumano. Jevons u spomenutom već »Predgovoru« (1879.) kaže, da su Talijani prvi po vremenu bili »matematičari« u ekonomici, i to najprije Ceva,[31]) a iza njega Beccaria,[32]) zatim ističe, kako Talijan Cossa poznaje i engleskoga — u Engleskoj nepoznatoga — ekonomskoga pisca H. Lloyda,[33]) oduševljava se za Cossino djelo »Guida allo studio di Economia politica«, pa želi, da bi se to djelo prevelo za engleske studente na engleski jezik,[34]) dok o povezanosti njemačke i talijanske literature nalazimo lijepih podataka u gore spomenutom prikazu Cohna. — Stanje talijanske nacijonalne ekonomije onoga vremena je prikazao i Belžanin E m i l e d e L a v e l e y e u svojim »Lettres d'Ita-

[24]) Ispravnost Schumpeterovih opažanja u toj radnji ističe i Fetter.

[25]) Ti prikazi — spominje ih Graziani — nadopunjuju prikaze Ingrama, Jevonsa i Lorkovića.

[26]) »Die Litteratur der Dogmengeschichte der politischen Oekonomie in Italien« u IV. sv. časopisa »Vierteljahrschrift für Staats- und Volkswirtschaft« 1896.

[27]) U djelima »Saggi di economia politica«, Milano 1878. te »Introduzione allo studio dell' economia politica« Milano 1892.

[28]) op. cit. str. 14. i 15.

[29]) »Beiträge zur Geschichte der nationalökonomischen Studien in Italien im 17. und 18. Jahrhundert«. Strassburg 1872. (Preveo na njemački Schwarzkopf, dok je izvornik izdan u Amsterdamu 1866.).

[30]) »Die Wirtschaftspolitik der Florentiner, Renaissance und das Prinzip der Verkehrsfreiheit«. Leipzig 1878.

[31]) U »Prilogu« navedene »Teorije« spominje Jevons Cevino djelo »De re nummaria quoad fieri potuit geometrice actata — Mantua 1711«, a spominje i Nicolinijevo djelo o Cevi »Un antico Economista matematico« — Padua 1878.

[32]) Beccaria se služio matematičkom metodom u spisu »Tentativo analitico sui contrabandi« (1765.).

[33]) Lloydov »Essay on the Theory of Money« izašao je — anonimno — u Londonu 1771. pet godina prije Smithovog djela »Wealth of Nations«. — Lloyd se u svojem djelu takodjer služio matematičkom metodom.

[34]) Želja se Jevonsu ispunila. »Guida« je bila već 1880. prevedena na engleski jezik.

lie« (1878.—1879.). — Precizan prikaz novije talijanske literature na znanstvenoj osnovi je izradio Nijemac Schullern-Schrattenhofen god. 1891.[35]), a iste godine — kako je već gore spomenuto — izadjoše u američkim časopisima dva raznolika. a vrlo zanimljiva prikaza novije talijanske literature: jednomu je autor Talijan Ugo Rabbeno, drugomu Talijan Ahil Loria. Medjutim ta dva učenjaka i dalje izvješćuju o novijoj talijanskoj ekonomskoj literaturi, i to Rabbeno u svojim »periodičkim pregledima od 1892.—1896.«,[36]) a Loria u cjelovitom zaokruženom pregledu, koji obuhvaća doba od 1898.—1904.[37]) U »Uvodu« pokazuje Loria, kako talijanski utjecaj biva sve jači. Zatim u I. dijelu podaje opće značajke: prva je eklekticizam, a druga je opreka u naziranju južne Italije prema naziranju sjeverne Italije. U II. dijelu iznosi pisac pojedina djela, u kojima se obradjuje opća teorija i specijalna područja (novac, trgovina, transport, narodno i svjetsko gospodarstvo, radničko pitanje, iseljivanje i kolonizacija, financije, statistika, povijest ekonomskih instituta, socijologija, pravna filozofija). U III. dijelu su prikazane prema ciljevima tri glavne faze od god. 1870.—1900.; svaka faza obuhvaća 10 godina. U svim tim fazama opaža se jak utjecaj Nijemaca, a tek u trećoj fazi (teorija granične koristi) pridolazi k njemačkomu utjecaju i englesko-francuski utjecaj t. j. na jedne talijanske pisce (Ricca-Salerno, Graziani, Conigliani, Tangorra) utječu Nijemci (Menger, Böhm-Bawerk, Wieser), dok na druge talijanske pisce (Pantaleoni, Pareto, Montemartini, Benini, Cabiati) utječu Englezi (Jevons, Marshall) i Francuz Walras. — Iza treće faze zavladao je u Italiji »partikularizam«, iz kojega je jedini izlaz »život i filozofija«.

U filozofiji su veliki — Francuzi, kako nam pokazuje u svojem pregledu[38]) od 1891. umni Ch. Gide. Iza letimičnoga prikaza dvadesetorice pisaca (od Leroy-Beaulieua do Raffalovicha) obradjuje Gide školu (Playevu,[39]) katoličku, socijalističku), političku ekonomiju na sveučilištima, povijest ekonomije, filozofiju ekonomije (A. Fouillée, Tarde, Durkheim[40]), specijalna pitanja (kolonizacija, financije, bimetalizam, agrikolni sindikati, agrikolni kredit, prosjačenje, tolstoizam, porast čovjekova gospodstva nad silama prirode), Francusku, Švajcarsku (Sismondi, Cherbuliez, L. Walras, Secrétan). Konačno spominje Gide četri predavanja[41]) različnih ekonomskih pravaca. (Liberalna škola, Play, kolektivizam, nova škola, koju zastupa Gide). — Uz ostale prednosti Gidovoga prikaza treba istaknuti, da u njem nalazimo prezimena pisaca i naznake djela, kojih nema u sličnim prikazima Nijemaca i ostalih naroda. Potonje vrijedi i za prikaz, što ga je o francuskoj ekonomiji napisao A. Béchaux, a na njemački preveo G. Wampach.[42]) U I. knjizi (»Metoda francuske škole«) prikazuje pisac — u opreci prema njemačkoj i engleskoj školi — značajke metode nove francuske škole. Prva je značajka ta, da se prednost daje induktivnoj metodi, a druga da se nacijonalna ekonomija proučava vazda uporedo s financijalnom, s pravom državnom znanošću, s etikom i s juridičkim strukama. U II. knjizi (»Nauke francuske škole«) pokazuje pisac ekonosmke zakone kao primarne, ekonomske običaje kao sekundarne, a ekonomske povlastice države[43]) kao tercijarne snage ekonomskoga reda. U III. knjizi (»Akcija francuske škole«) iznosi pisac odnos francuske škole prema financijalnoj, trgovačkoj i socijalnoj politici. Iz svega toga slijedi: »Današnja je francuska nacijonalna ekonomija znanstvena u načinu opažanja, humana u nauci, decentralistička i liberalna u utjecaju i u politici.« — Djelo je sastavljeno na osnovu obilate literature francuske,[44]) njemačke, engleske, američke i talijanske, a u bilješkama ima i mnogo obradjenoga gradiva.[45]) — Zgodne prikaze nalazimo i u »Trgovačkoj čitanci«, koju je priredio u Zagrebu 1917. dr. D. Prohaska.[46]) Uz biografiju izvjesnoga pisca priopćen je izvadak njegova djela prema metodi Neurathove »Čitanke«. — Medju »klasicima« prikazani su Quesnay, Turgot, Smith, Malthus, Sismondi, List, Proudhon, J. St. Mill, Marx, George. Medju »Hrvatskim gospodarskim piscima« od 15.—19. stoljeća prikazani su B. Kotruljević,[47]) J. Križanić,[48]) N. Škrlec,[49]) J. Šipuš, Mijo Krešić, A. Jakić, Dj. Crnadak, dr. B. Lorković, dr. Fr. Vrbanić, Milan Krešić, a valjan je i »Pregled hrvatske trgovačke književnosti« (od 1860.—1914.).

Sinteza svih dosada spomenutih preglednih prikaza daje ovu sliku: Svaki od tih prikaza za sebe je vrijedan, zanimljiv i poučan prilog, ali ti prikazi ne postigoše vazda gore spomenutu svrhu za ono doba, u koje su pisani, jer se i kod njih opaža — većim dijelom — nedostatak nužne koncentracije. U koliko se pako tim prikazima ne bi mogao prigovoriti nedostatak koncentracije, ipak oni ne postizavaju svoju svrhu ni za sadanšje doba, pa imaju tek historičko značenje, jer je veliki svjetski rat (zajedno sa prilikama poslije toga rata) pokazao mnogo priznatu teoriju, stvorio nove oblike, otvorio put novim pogledima u život, te postavio ekonomici nove zadatke.

(Svršit će se.)

[35]) »Die theoretische Nationalökonomie Italiens in neuester Zeit« Leipzig 1891.

[36]) U časopisu »Vierteljahrschrift für Staats- und Volkswirtschaft« od god. 1892.—1896., svega sedam izvještaja.

[37]) »Die Entwicklung der italienischen Nationalökonomie in jüngster Zeit« u časopisu »Archiv f. Sozialwissenschaft und Sozialpolitik« g. 1904.

[38]) »Die neuere volkswirtschaftliche Litteratur Frankreichs«. Preveo na njemački dr Anton — u Scmoll. Jahrb. g. 1895.

[39]) Play je prvi ostavio klas. školu, te prihvatio induktivnu metodu.

[40]) To su borci za solidaritet, a protivnici individualizma. Medju ostalim dokazuje Gide. da je Tardova nova teorija vrijednosti posve izvorna, t. j. da se ne oslanja ni na austrijsku školu ni na Jevonsa.

[41]) Ta četiri predavanja sastavljaju knjigu »Quatre écoles d'économie sociale«, što ju je 1890. izdalo Socijalno-ekonomsko društvo u Genfu.

[42]) »Die französische Nationalökonomie der Gegenwart« 1903.

[43]) Tu se točno odredjuju ekonomska prava i ekonomske dužnosti države.

[44]) Djela francuskih pisaca u Francuskoj, Belgiji i Švajcarskoj.

[45]) Kao nadopuna prikazima Gida i Béchauxa služi u izvjesnim dijelovima knjiga: Stj. Radić »Današnja financijalna znanost« (Izdala Matica Hrvatska 1908.).

[46]) S tim u svezi treba istaknuti nadopune, što ih iznosi dr. I. Politeo u ocjeni Prohaskine »Čitanke« — u Nast. Vjesniku 1918., str. 549—553.

[47]) Pisao u talijanskom i u latinskom jeziku.

[48]) Pisao u smjesi hrvatskoga i ruskoga jezika.

[49]) Pisao u latinskom jeziku.

Pravosudje

a) Gradjansko

Nadležnost za tužbu na razrješenje trgovačke kupoprodajne pogodbe i na povratak kupovnine u iznosu, koji spada pred mališni sud.

Rješidba stola sedmorice od 15. ožujka 1930. br. 1364.

(Odluka sudbenoga stola u Zagrebu od 23. svibnja 1929. br. 36278/gr., odluka bans. stola od 12. prosinca 1929. br. 32775.)

U parničnom predmetu tužitelja A. protiv tužene tt. B. radi razvrgnuća kupoprodajne pogodbe radio aparata i radi povratka kupovnine od 3.600 D. spp.

sudbeni je stol u Zagrebu obzirom na to, što se imadu povesti dokazi ponudjeni po strankama, je ustupio spis na dalji postupak kotarskomu sudu I. u Zagrebu kao maličnom sudu.

Banski stol: uvaživši, da je temelj ove parnice vrijednost aparata, glede kojega se traži razvrgnuće kupoprodajne pogodbe i povratak kupovnine od 3.600 D., pa da se ova parnica po svojoj naravi ima raspravljati po zakonu o maličnom postupku obzirom na zakon od 6. veljače 1929. br. 9601 o proširenju nadležnosti kotarskih kao maličnih sudova u opsegu ovoga banskoga stola, a u smislu §§ 1. i 2. m. p.; — uvaživši, da parnica nije još dovršena, jer se imaju provadjati ponudjena dokazala, pa da se stoga po članu 4. citiranoga zakona ima postupak nastaviti i parnica dovršiti po zakonu o maličnom postupku; — uvaživši, da je stoga napadnuta prvosudna odluka opravdana i na zakonu osnovana;

našao je utok tužitelja A. otputiti i pobijanu prvostepenu odluku potvrditi.

Stol sedmorice je riješio: Povodom izvanrednog previdnoga utoka tužitelja A. poništavaju se obje suglasne odluke nižestepenih sudova, pa se prvostepenomu sudu nalaže, da uskladni zapisnik ponovno u pretres uzme i po zakonu riješi. — Odluka o trošku pravnih lijekova prepušta se konačnomu rješenju stvari.

Razlozi su: Spor medju strankama ne odnosi se samo na novčanu tražbinu iz posla trgovačkoga, već u prvom redu na pitanje opstojnosti ili neopstojnosti kupoprodajne pogodbe, razrješenje koje tužitelj tužbom traži, dok je zahtjev na povrat kupovnine tek sekundarne naravi. O zahtjevu pak glede razrješenja pogodbe kao trgovačkoga posla nije nadležan rješavati kotarski sud, koji nema trgovačko-mjenbene sudbenosti, a nalazi se u sjedištu trgovačko-mjenbenoga suda.

Stoga su odluke nižestepenih sudova na zakonu neosnovane, pa ih je valjalo povodom izvanrednoga previdnoga utoka tužiteljeva poništiti.

Priopćio Dr. A. V.

Intervenistu ima se dosuditi trošak i u ovrhama ispod 2000 D.

Rješidba banskoga stola od 14. svibnja 1930 br. 13.469/30 II 4692/30.

(Odluka kotar suda I u Zagrebu od 15. ožujka 1930. br. 19.585/gr.)

Rješavajući izvješće od 4. travnja 1930. br. 28.114/gr., kojim taj sud podnosi spise u ovršnom predmetu tt. E. T. d d. u K. proti G. I., trgovcu u Z. radi 672 D. spp. uslijed utoka ovrhovoditeljice proti dijelu odluke toga suda od 18. ožujka 1930. br. 19.585/gr., kojom je u rješenju izvješća sudbenoga izaslanika o neobavljenoj izvršbi pljenidbe i procjene ovršenikovih pokretnina odredio ponovno izvedenje ovrhe pokretnina radi dužnih ovrhovoditeljici 672 D. spp. i kojom je podjedno ustanovio trošak izvedenja pljenidbe, i to za sudbenog izaslanika sa 87 D., za cjenca sa 15 D., a za ovrhovoditelja sa 55 D.

Kr. banski stol: vidiv, da se ovrhovoditeljica žali samo zato, što joj nije dopitan trošak intervencije kod ovrhe; — vidiv, da i prema ustanovi § 71. m. p. i prema ustanovi § 587. grpp. ovrhovoditeljici pripada trošak prigodom intervencije kod ovrhe, a da joj je dopitan samo trošak gotovog izdatka za radnika s kolima i biljeg od 55 D., obnašao je uvaženjem utoka ovrhovoditeljice napadnutu odluku u dijelu, kojim je istoj obredjen trošak sa 55 D. preinačiti i trošak ovrhovoditeljice obrediti sa 192 D., ostavljajući odluku u ostalom dijelu netaknutom. — Trošak pravoga lijeka ima sama stranka nositi s razloga, što ga protustranka nije skrivila, a uvjeta § 316. grpp. nema.

Propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote, mogu se primijeniti i na presude toga suda, odnosno dopustiva je tužba kod redovitoga suda na pobijanje presude obraničkoga suda gore spomenute burze.[1])

Rješidba stola sedmorice od 1. svibnja 1930. br. 1420.

(Osuda sudbenoga stola u Zagrebu od 29. kolovoza 1929. br. 60.285/gr., osuda bans. stola od 15. studenoga 1929. br. 35.912.)

U usmeno raspravljenoj parnici Hrv. polj. b. d. d. u Z., tužiteljice, protiv tt. R. i A. G. u Z., tužene, radi priznanja ništetnosti presude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 14. veljače 1929. br. P 2069-15-1928. radi 749.018 D. 25 p., u kojoj je

sudbeni stol u Z. osudom od 29. kolovoza 1929. br. 60285/gr. sudio:

Tužiteljica Hrv. polj. b. d. d. u Z. se odbija sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da joj je tužena tt. R. i A. G. dužna priznati, da je presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 14. veljače 1929. br. P 2069-15-1928., izrečena na tužbu tt. R. i A. G. proti Hrv. polj. b. d. d. u Z. radi 970.000 D. spp., ništetna i nevaljana, te da se ima smatrati ukinutom, pa da slijedom toga nije dužna tužiteljica tuženoj platiti 749.018 D. 25 p. i trošak parbeni od 39.740 D. 50 p.; nasuprot dužna je tužiteljica tuženoj naknaditi parbeni trošak od 15.830 D. sudbeno obredjeni sve pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana; — a

banski stol povodom žalbe ništovne i priziva tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z. osudom od 15. studenoga 1929. br. 35912 žalbu ništovnu odbacio, priziv glede glavne stvari otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda, priziv pako glede troška parbenoga postupanja uvažio i ovaj snizio na 11.830 D.,

Stol sedmorice je sudio: Izvanredni previd tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z. otpućuje se te joj se nalaže, da tuženoj t. t. R. i A. G. u Z. naknadi trošak previdnoga protuizvedenja sa 565 D. u roku od 14 dana pod pritenjom ovrhe.

Razlozi: Pobijane nižestepene osude opravdane su i mimo toga, što ne stoji njihovo mišljenje, da se obraničke presude zagrebačke burze za robu i vrednote ne mogu pobijati, jer da su one po § 73. pravilnika, koji za taj sud vrijedi, izvršne i da protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj žalbi pred redovitim sudom, a saniranje eventualnih ništavosti, počinjenih u postupku pred tim sudom, da je omogućeno samo propisom § 72. istog pravilnika, kojim je utvrdjen postupak za uklanjanje ništavosti; dok sam pravilnik, koji se temelji na zakonu od 2. studenoga 1886. o burzama i na odobrenju nadležnih ministarstava da ima za članove zagrebačke burze moć zakona.[2])

Obranički se sud zagrebačke burze za robu i vrednote ne može usprkos svim povlasticama, koje po svojem pravilniku, odobrenom po ministarstvu trgovine, imade, smatrati redovitim (državnim) sudom, a dosljedno tome nema ni razloga, da se propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze, ne primjenjuju i na presude toga obraničkoga suda.

Prema tome je tužiteljica, koja se je odrekla prava pobijati pravorijek obraničkoga suda bilo kakovim pravnim sredstvima, ali ne i prava pobijanja po § 382. grpp. zbog očite prevare ili prekoračenja granica vlasti po obranicima, — ovlaštena pobijati presudu obraničkog suda zagrebačke burze, u koliko za to postoje pretpostavke § 382. grpp., ma da se ona nije htjela poslužiti postupkom za uklanjanje ništavosti po propisu § 72. pravilnika pred samim obraničkim sudom.

Sporno je stoga u nazočnom slučaju, da li po tužiteljici navedene ništavosti, kojima ona pobija presudu obraničkoga suda, stoje ili ne.

---

[1]) Protivna rješidba pod naslovom: »Nedopustivost tužbe na pobijanje presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote kod redovitoga suda« je otisnuta u »Mjesečniku« od god. 1929. str. 547. Rješidba stola sedmorice od 18. listopada 1929. br. 6147., kojom je potvrdjena rješidba banskoga stola od 19. lipnja 1929. br. 18.497.

[2]) Iz ovoga se vidi stanovište nižestepenih sudova. Oni su naime tužbu odbili, jer su smatrali, da je nedopustiva. To je stanovište bilo utvrdjeno i rješidbom stola sedmorice od 18. listopada 1929. br. 6147, navedenom u opasci 1.

(Ostale razloge izostavljamo, jer nisu odlučni za rješenje pitanja, da li se po § 382. grpp. mogu ili ne pobijati presude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote, a navadjamo konačno samo zaključak osude stola sedmorice.)

Pošto se prema svemu tomu pobijana presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote ne može pobijati po smislu § 382. grpp., jer nema nijednog uslova iz toga paragrafa, to je valjalo izvanredni previd tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z., jer nema uvjeta § 335. grpp. po § 344. grpp. otputiti te tužiteljicu po §§ 573., 582. i 583. grpp. osuditi na nošenje troška tuženičkog protuizvedenja.

r—.

I na predbilježenu tražbinu ima se uporabiti § 79. gr. r., a ne al. 3. i 4. § 75. gr. r.

Rješidba banskoga stola od 11. studenoga 1925. br. 18.961.

(Odluka kot. suda u D. od 31. ožujka 1925. br. 796 z.)

U gr. ul. br. 231. p. o. M. odlukom od 18. srpnja 1922. br. 2529/z. dozvoljena je na temelju ovjerovljenog izvatka iz trgovačkih knjiga od 8. ožujka 1922. i odluke sudb. stola u Z. od 15. srpnja 1923. br. 2797/gr. predbilježba prava zaloga za glavnicu od 452.745 K 40 fil. sa 6% kamatima od 8. ožujka 1922. i slučajnim troškovima utjerivanja u najvišem iznosu od 100.000 K za korist Parne pilane i industrije drva V. M. iz Z. pod C. r. b. 6. — Odlukom od 24. listopada 1924. br. 2580/z. na temelju nepravomoćnoga platežnoga naloga sudb. stola u Z. od 25. veljače 1924. br. 8924/gr. je dozvoljena predbilježba prava nadzaloga na tražbinu V. M. pod C. r. br. 6 za glavnicu od 113.186 D. 25 p. sa 6% kamatima od 1922. za korist L. K. iz B. pod C. r. br. 9.

Molbom, primlj. 5 .studenoga 1924. br. 2676/z. je zamolio suvlasnik I. N. nekretnina u gr. ul. br. 221. p. o. M. brisanje predbilježbe pod C. r. br. 6.

Nakon provedenog postupka izdao je kot. sud u D. odluku od 31. ožujka 1925. br. 796/z, kojom se dozvoljuje u smislu § 99. gr. r. zamoljeno brisanje predbilježbe prava zaloga u gr. ul. br. 231 p. o. M. pod C. r. br. 6 na korist Parne pilane i industrije drva V. M. iz Z. glavnice od 452.745 K. 40 fil. i to time, da će potpuna pravna moć toga brisanja nastupiti tek onda, kada bude brisana predbilježba prava nadzaloga od 113.186 D. za korist L. K. iz B.

Proti ovoj odluci uložio je suvlasnik I. N. utok, prim. 12. svibnja 1925. br. 1111/z., u kojem naročito ističe, da, ako je dozvoljeno brisanje predbilježbe prava zaloga pod C. r. br. 6, tada mora — jer je nestao predmet predbilježbe pod C. r. br. 9 — nestati i te same predbilježbe pod C r. br. 9. (analogno al. 3. i 4. § 75. gr. r).

Banski stol rješidbom od 11. studenoga 1925. br. 18.961, — uvaživ, da je napadnuti dio prvomolbene odluke po § 79. gr. r. opravdan,

obnašao je utok I. N. otputiti i napadnuti dio prvomolbene odluke potvrditi, ostavivši nenapadnuti dio odluke netaknutim.

—r.

b) Kazneno

Privatni tužilac ne može dići neposredno optužnicu, a da joj ne prethode bar izvidi sa saslušanjem budućeg optuženika.

(Zaključak sudbenog stola u Zagrebu od 19. travnja 1930. br. Kzp 1759/30.)

P. H. upravio je direkciji državnih željeznica pismeni podnesak, u kojem okrivljuje željezničkoga službenika P. J., da je pomagao preljub. Budući da je direkcija drž. željeznica ustupila P. J-u izvornu pritužbu, smatrao je ovaj, da može na temelju nje predati sudbenomu stolu u Zagrebu neposredno optužnicu proti P. H. radi krivičnoga djela po §§ 300. i 301. k. z. Neposredno, bez izvida, dizanje optužnice obrazložio je §§-ima 97., 51. i 203. zakona o sud. kriv. post.

Sudac pojedinac nije dostavio optužnicu okrivljenomu, već ju je uzeo kao prijedlog za izvidjaje, jer da se — kako to obrazlaže u rješenju od 27. ožujka 1930. Kzp 1759/30 — u nazočnome slučaju radi o krivičnom djelu, koje se progoni na privatnu tužbu (§ 372. zak. o s. k. p.), a da tuženi do sada nije ni preslušan za djelo, za koje se optužuje, pa da zato nema ni potrebne podloge, da se prosudi, može li okrivljeni biti stavljen pod optužbu za inkriminirano djelo.

Privatni tužitelj dao je protiv tog rješenja suca pojedinca žalbu na sudbeni stol, koji je žalbu odbio i napadnuto rješenje potvrdio svojim rješenjem od 19. travnja 1930., koje glasi:

»Kr. sudbeni stol u današnjoj nejavnoj sjednici u krivičnom predmetu, vidivši, da se nijedno lice ne može staviti pod optužbu, dok nije preslušano u istrazi ili izvidjajima sudskim odnosno policajskim; — vidivši, da je drž. tužilac prema ustanovi § 372. zak. o s. k. p. vlastan podići naposrednu optužnicu samo na osnovu prijave javne vlasti, prema kojoj je okrivljeni zatečen na djelu, i ako potpuno priznaje; — vidivši, da je pozitivni procesualni položaj privatnoga tužioca osnovan medju ostalim i na ustanovi §-a 51. zak. o s. k. p., prema kojoj imade privatni tužitelj pravo, da neposredno sudu stavi zahtjev, da se postupak započne, a pod tim se u vezi sa popisom §-a 93. zak. o s. k. p. imade smatrati prijedlog za krivični postupak izvidjaja; — vidivši, da u nazočnome slučaju nije ni preslušan okrivljeni u pogledu svoje obrane, odlučio je, da se žalba privatnoga tužioca protiv rješenja izvidjanoga suca od 25. ožujka 1930. odbaci i napadnuto rješenje potvrdi.«

Priopćio dr. I. P.

O nadzornoj pritužbi po § 15. austr. k. p.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 8. siječnja 1930. Kl 365/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti na odbranu zakona protiv zaključka višeg zemaljskoga suda u Splitu od 8. studenoga 1929. posl. br. D 67/29-1, kojim je na pritužbu državnoga tužiočtva poništena odluka okružnoga suda u Šibeniku od 31. rujna 1929. posl. br. Vr 211/26-156., a kojom je odlukom bila primijenjena točka B III. Najvišega ukaza od 10. kolovoza 1929. o općoj amnestiji i pomilovanju na korist osudjenoga L. I. nakon provedene javne rasprave

presudio je: Ne udovoljava se žalbi ništavosti, uloženoj na odbranu zakona.

Razlozi: Žalba zastupa mišljenje, da je viši zemaljski sud u Splitu povrijedio zakon o odredbi § 15. k. p. svojim rješenjem od 8. studenoga 1929., posl. br. D 87/29-1, kojim je bilo udovoljeno pritužbi državnoga tužiočtva u Šibeniku protiv odluke od 21. rujna 1929. Vr 211/26-156 sudbenoga dvora I. molbe u Šibeniku, kojom je na korist osudjenika L. I. bila primijenjena točka B III Najvišeg ukaza od 10. kolovoza 1929. u općoj amnestiji i pomilovanju te ukinuta pobijana odluka.

Žalba se ništavosti osniva na ovim posmatranjima: Nadzorna pritužba, o kojoj govori druga rečenica prvoga stava § 15. k. p., nije pravni lijek u smislu kaz. postup., ona je pravno pomagalo, a dopuštena je prema jasnom slovu zakona samo protiv djelovanja kaznenih sudova kao takovih, u koliko pravni put nije izričito zabranjen ili drukčije uredjen. Ona dakle nije odredjena kao pravni lijek za napadanje izdanih odluka u pojedinom slučaju, nego služi samo, da upozori viši zemljski sud na nepravilnost pri vršenju kaznenoga sudovanja kod svih sudova njegova područja. Viši je zemaljski sud kao nadzorna vlast dužan, da istraži i da dade shodne upute za uklonjenje protuzakonitih ili pokudnih postupaka pojedinih kaznenih sudova, koji mu dodju do znanja. Nadzornu pritužbu mogu uložiti ne samo procesni subjekti nego svaki gradjanin, a viši je zemaljski sud dužan, da ureda radi i u javnom interesu poduzme, što treba prema stanju stvari za uzdržavanje reda i ugleda suda. Nadzorna pritužba nije vezana na odredjeni rok niti ima odgodne moći, pak se nadozrna pritužba baš zbog kazanoga i razlikuje od pravih pravnih lijekova, koje kazneni postupak daje stranci, koja se smatra povrijedjenom kakovom sudskom odlukom. Nadzorna pritužba nije dakle supsidijarni pravni lijek kaznenoga postupka, jer se iz sloga zakona razabira, da joj je uskraćeno takovo djejstvo. Ona spada više u granu sudske uprave, a ova ne može da zamjeni judikaturu. Ako u § 15. k. p. nisu pored pravnih lijekova tu pobrojanih, naročito spomenute i pritužbe po §§ 357., 392., 395., 427. i 494. k. p., o kojima takodjer odlučuje viši zemaljski sud, iz toga se ne može zaključiti, da je kazneni postupak mučke dozvolio pritužbu protiv svih odluka kaznenih sudova, u koliko ovaj pravni lijek nije izričito isključen. Riječi »gegen dieselben« (§ 15. k. p.) odnose se u vezi sa predjašnjim riječima samo na nadzorne pritužbe protiv kaznenih sudova, a ne i na pritužbe u smislu pravnih lijekova u užem smislu. Ovi zadnji vezani su na odredjeni rok, u pravilu imaju odgodnu moć, te se

prama tome moraju smatrati dopuštenim samo u toliko, u koliko su zakonom izričito priznati strankama. Kada bi se uzelo, da bi se ovaj pravni lijek mogao uložiti i u drugim slučajevima, onda bi posebne odredbe (§§ 357., 395., 427., 494. k. p.), po kojima je strankama priznato pravo pritužbe, bile suvišne, jer bi one padale u opći obim nezabranjenih te prema tome dopuštenih pravnih lijekova, ili bi bile izričito normirane samo radi uzdržanja tu navedenih kratkih rokova, što bi imalo za posljedicu, da bi se nalazile u lošijem položaju stranke, kojima je pravni lijek pritužbe izričito priznat, nego li one, kojima to pravo nije izričito priznato. Da je od zakonodavca zamišljena nadzorna pritužba kao redovito pravno sredstvo protiv rješenja suda u pojedinom slučaju, onda bi i slog § 15. k. p. drukčije glasio, kao n. pr. § 481. k. p. u postupku kotarskih sudova u prekršajnim poslima ili kako je to predvidjeno u § 328. i § 12. br. 1 druga rečenica novog krivičnog postupka. I novi krivični postupak u § 12. br. 4 predvidja nadzornu žalbu protiv rada prvostepenih krivičnih sudova, ali ju luči od redovitoga pravnoga sredstva žalbe, koja je pripuštena protiv sudskih odluka u pojedinom slučaju. Kako nadzorna pritužba po § 15. k. p. nije vezana na rok i kako ju može uložiti svaki gradjanin uz procesne stranke i kako viši zemaljski sud ima da postupa ureda radi u javnom interesu, tako ne bi bilo sigurnosti o pravnoj snazi pojedinih sudskih odluka, kada bi se uzelo, da je to redoviti pravni lijek za pobijanje sudskih odluka u svakom pojedinom slučaju. U ostalom nadzorna pritužba po § 15. k. p. je slična pravu nadzora, kakav je predvidjen u §§ 75.—78. zakona o ustrojstvu sudova, što ga vrše tu navedene vlasti. Najviši ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju od 10. kolovoza 1929. je zakon, koji su zvani da primijene kazneni sudovi u vršenju prava sudovanja. Ako sud nema sumnje o primjeni pojedinih točaka ukaza, on u vršenju prava sudovanja primjenjuje odnosne točke ukaza. Samo ako kod suda nastanu sumnje, kako se ima primijeniti rečeni ukaz, zvan je ministar pravde, da rješava ta sporna pitanja na poticaj suda ili stranaka (točka z. ukaza). U ovom zakonu nema jednoga općega naredjenja, da je protiv odluka suda o primjeni općega pomilovanja i amnestije dopuštena žalba na viši sud. Samo po zadnjem stavu točke V. ukaza je dopušten pravni lijek na viši sud u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka protiv odnosne odluke suda, kojom je odredjena nova kazna za onaj delikt, koji nije obuhvaćen ovim ukazom, u slučaju, da je osudjenik zbog sticaja krivičnih djela bio pravosnažno osudjen na jednu jedinstvenu kaznu za sve konkurirajuće delikte, a amnestija i pomilovanje se imalo primijeniti samo za delikte, obuhvaćene rečenim ukazom, te mu radi toga valjalo odmjeriti novu kaznu za one delikte, koji nisu obuhvaćeni ovim ukazom.

Na osnovu ovih posmatranja zaključuje vrhovno državno tužiоštvo, da protiv ovakovih odluka suda nije predvidjeno redovito pravno sredstvo žalbe ni u krivičnom postupku ni u zakonu o amnestiji i pomilovanje, pa tako da ni viši zemaljski sud u svojstvu nadzorne vlasti nije mogao zalaziti u meritorni pretres žalbe ni ukinuti jedno rješenje nižega suda, izdano u vršenju prava judikature, a jer je to uradio, da je prekršio zakon o propisu § 15. k. p., prama kojemu da nije uopće ni smio mijenjati napadnuto rješenje na štetu osudjenika.

Ovaj kasacijoni sud ne može da usvoji stanovište vrhovnoga državnog tužiоštvo. Ponajprije žalba ništavosti nije u pravu, kada Najviši ukaz o amnestiji i pomilovanju smatra zakonom u tehničkom smislu ove riječi. Najvišim ukazom ne ukida se nikakov zakon, već se u slučajevima u njemu predvidjenim samo ništi državno pravo na izvršenje kazne odnosno i pravo na istragu. Splendor Coronae je od vajkada zahtijevao, da pravo pomilovanja i amnestije pripada vladaocu kao njegovo lično pravo. Kada Kralj vrši to pravo, on ne izdaje nikakov zakon. To je pravo pripadalo jedino Kralju po ranijem vidovdanskom ustavu (član 50.), a i sadanji zakon o kraljevskoj vlasti i vrh. drž. upravi od 6. siječnja 1929. luči Kraljevo pravo, da izdaje i proglašuje zakone (čl. 2.), od prava Kraljeva, da vrši amnestiju i pomilovanje (član 3.).

Po § 15. k. p. je dopuštena žalba protiv krivičnih sudova, u koliko pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen. Žalba dakle nije dopuštena u slučajevima, kao što su n. pr. oni, predvidjeni u §§ 74., 237., 243., 384., 299., 360., 364., 366., 401., 401.a, 466., 479. k. p. U svim tim slučajevima je u zakonu izrijekom kazano, da daljega pravnoga lijeka protivu rješenja sudskoga dvora prvoga stepena nema. I protivu rješenja vijećne komore redovno je isključen dalji pravni lijek, izuzevši slučajeve u zakonu taksativno pobrojane (§ 114. k. p.).

Drukčije je uredjen pravni lijek u slučajevima §-a 114. k. p. malo prije spomenutim, zatim u slučajevima, kao što su n. pr. oni, predvidjeni u §§ 208., 280., 283. k. p., § 2. novele 1877. ka k. p., §§ 343., 345., 357., 393., 395., 427., 494. k. p.

Slučaj, o kojem se ovdje radi, ne spada ni u jednu od naprijed spomenutih vrsta rješenja. Naročito se ovaj slučaj nema da prosudjeje po § 114. k. p., jer zaključak sudskog dvora I. st. u Šibeniku od 21. rujna 1929. nije jedno od onih rješenja, koja po § 12. k. p. donosi vijećna komora. Spomenuti zaključak donio je senat, sastavljen u smsilu posljednjega stava § 15. k. p., koji ima da rješava uvijek, kada stvar ne spada ni u nadležnost vijećne komore, niti u onu naročito sastavljenoga senata (tako §§ 357., 401., 410., 411. k. p.).

Prema tome se mora kazati, da po propisima kriv. postupnika ne postoje pretpostavke, pod kojima bi u ovom slučaju bila isključena žalba u smislu § 15. k. p.

Ali ta žalba nije isključena niti po Najvišem ukazu od 15. kolovoza 1929. (Služ. Nov. od 15. kolovoza 1929., br. 169-LXXVII). U pretposljednjem stavu Najvišeg ukaza je naredjeno, da će ministar pravde rješavati »sva sporna pitanja, ako nastane sumnja, kako se ima primijeniti ovaj ukaz.« Na osnovu toga naredjenja ministar pravde nije pozvan, da rješava pravne lijekove protivu primjene odredbi Najvišeg ukaza, već je on pozvan, da u slučaju sumnje autentično tumači sam ukaz. Po tome tumačenje ministra pravde ima za sudove jednaku obaveznu snagu, kao i naredjenja samoga ukaza. Dakle ni u Najvišem ukazu nije pravni lijek »drukčije uredjen«. Ali u Najvišem ukazu nije pravni lijek niti »izrijekom zabranjen«. Ta se zabrana ne može, argumentirajući a contrario, izvesti niti iz propisa posljednjega stava točke V. ukaza, gdje je predvidjen »pravni lijek na viši sud u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka«, jer se tu radi o jednom naročitom slučaju, gdje prvostepeni sud ima da izreče kaznu za »konkurirajući delikt, za koji milost nije dana«. Pravni lijek, koji Najviši ukaz ima tu u vidu, nije žalba u smislu § 15. k. p., nego su to oni pravni lijekovi, koje krivični postupak predvidja protivu izreke o kazni.

Na osnovu kazanih posmatranja mora se dakle zaključiti, da je sudski dvor II. stepena sa punim pravom ušao u meritoran pretres žalbe državnog tužioca, pa bi stoga bilo izlišno zalaziti u pretres ostalih žalbinih posmatranja. Svejedno će se s pogledom na ta posmatranja primijetiti još ovo, što dolazi.

U procesnom pravu krivičnom i gradjanskom važi općenito načelo, da je pravni lijek protivu rješenja nižega suda dozvoljen svagdje, gdje u samom zakonu nije isključen. Ne da se pak ni zamisliti, da bi zakonodavac bio htio da pravni lijek isključi baš protivu rješenja, kojim se primjenjuje ukaz o amnestiji. Prema tome onda ni osudjeno lice ne bi imalo pravo, da se žali na prvostepeno rješenje, kojim je ukaz na njegovu štetu primijenjen, te bi moralo izdržati kaznu, ma da ono štoji na stanovištu, da mu je aktom Najviše milosti kazna oproštena, a da uopće nije imalo niti mogućnosti, da svoje stanovište izloži pred sudom. Istina je, da ni u tom slučaju ne bi bila isključena žalba ništavosti na odbranu zakona. Ali u smislu §§ 35, 222, k. p. to je vanredni pravni lijek, na koji osudjeno lice nema pravo. Taj pravni lijek ulaže vrh. drž. tužilac po svojem slobodnom nahodjenju. Ako dakle vrh. drž. tužilac ne dijeli mišljenje stranke, stvar ne dolazi na rješavanje ni pred kasacijoni, niti pred ma koji drugi viši sud.

Ništa se u žalbi ne dokazuje onim posmatranjima koja se bave pravnom prirodom žalbe.

Baš iz riječi zakona »rješavati o žalbama protivu istih, ukoliko pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen« izilazi, da se i ta žalba smatra pravnim lijekom, koji je dozvoljen svagda, kada pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen. Na osnovu nadzorne žalbe sudski dvor II. stepena ima ne samo da daje uputstva, kako se to u žalbi tvrdi, već on ima i da rješava konkretne slučajeve. U ovoj vezi dosta je uputiti na rješenja kasacijonoga suda ured. zbirka br. 1636, 1743, 2390.

Budući da nadzorna žalba po § 15. k. p. nije vezana na rok i budući da je može uložiti svaki gradjanin, a ne samo procesne stranke, i budući da viši zemaljski sud ima da postupa ureda radi u javnom interesu, žalba ništavosti tvrdi, da ne bi bilo sigurnosti o pravnoj snazi pojedinih sudskih odluka, kada bi se uzelo, da je nadzorna žalba redovni pravni lijek za pobijanje sudskih odluka u svakom pojedinom slučaju.

Na to će se ponajprije primijetiti, da odgodne moći nema redovno ni žalba protivu zaključka vijećne komore (§ 114, stav 2. k. p.), a zatim da je dopuštenost nadzorne žalbe svedena na jedan ograničen broj slučajeva i da za one važne procesne

radnje, koje se preduzimaju, dok traje krivični postupak u užem smislu (t. j. od trenutka, kada je otvorena krivična predistraga ili predana optužnica protivu jednoga odredjenoga lica, pa sve dokle presuda dobije pravnu snagu), po zakonu važe posebni drugi propisi. Tako je i sam Najviši ukaz smatrao potrebnim, da u točki v za slučaj ponovnog odmjerenja kazne naročito uputi na pravni lijek u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka. To je i prirodno, jer se tu uslijed toga, što je jedan dio kazne putem milosti oprošten, stvar u ovom slučaju, o kojem je riječ pod V. N. ukaza, od česti vraća u stadij sudjenja. Drukčije bi se imalo suditi i onda, kada bi se radilo o amnestiji, koja se može dati ne samo poslije izrečene presude, nego i »prije početka krivičnoga postupka i u toku postupka« (član 3. zakona o kralj. vlasti i vrh. drž. upravi od 6. siječnja 1929.). Kada bi se radilo o amnestiji »prije početka kriv. postupka i u toku postupka«, onda bi došli do primjene drugi propisi (vidi n. pr. §§ 114, 363, br. 1, 259, br. 3, 381, br. 9 b k. p.). U našem je slučaju stadij sudjenja već dovršen. Presuda je stala na pravnu snagu i time je definitivno utvrdjeno, da država ima pravo, da nad L. I. izvrši kaznu, odredjenu u pravnosnažnoj presudi. L. I. nije više procesna stranka, kako se to pretpostavlja u žalbi ništavosti, jer je nakon pravomoćnoga dovršenja stadija sudjenja prestao procesnopravni odnos izmedju tri subjekta (tužioca, optuženika i suda), te je umjesto toga nastao samo pravni odnos izmedju osudjenika kao objekta i državne izvršne vlasti. Izvršenje kazne niti ne spada u krivični postupak u užem smislu tako, da su stariji zakoni o krivičnom postupku izvršenje osudne presude smatrali aktom administrativne vlasti (vidi n. pr. § 286 srp. kriv. post.). Ako se sve to ima u vidu, onda postaje jasno, da viši zem. sud nije dirao ni u kakovo stečeno pravo, ako je na osnovu nadzorne žalbe u skladu sa zakonom, sa Najvišim ukazom i sa odnosnim mjerodavnim mišljenjem ministra pravde ispravio pogrješno rješenje suda prvoga stepena kao državne izvršne vlasti. Sud kao izvršna vlast ne može da preinači ili poništi pravnosnažnu presudu, to može da učini samo presudni sud na osnovu postupka, predvidjenoga u XX. glavi krivičnoga postupnika 1873. god.

S ovih razloga nije se moglo udovoljiti žalbi ništavosti, koju je vrhovno državno tužioštvo uložilo na obranu zakona.

O.

Kasacioni sud, ako donosi presudu vrhu žaobe ništavosti poslije dana 1. siječnja 1930., ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je bio na snazi u času, kada je presudni sud izrekao svoju presudu.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B., od 30. travnja 1930. Kre 86/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud u Zagrebu, rješavajući žalbu ništavosti optuženika O. I. protiv presude okružnog suda u Splitu od 8. studenoga 1929. posl. br. Vr 151/29-30., kojom je pomenuti optuženik oglašen krivim zbog prekršaja po § 411. k. z. nakon provedene javne rasprave,

p r e s u d i o j e: Odbija se žalba ništavosti.

R a z l o z i: Kako je ova krivična stvar bila presudjena u prvom stepenu prije dana, kada je zakonik o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Jugoslaviju dobio obaveznu snagu (član 2. uvodnoga zakona), tako kasacijoni sud ima da na osnovu člana 11. l. c. ispita u granicama istaknutoga materijalnoga razloga ništavosti br. 9 b) rectius a i c § 281. k. p. od 23. svibnja 1873. (br. 119 l. d. z.), da li je presudni sud ispravno primijenio propise materijalnoga zakona, koji je bio na snazi u doba, kada je bila izrečena prvostepena presuda.

Kasacijoni sud, i ako donosi presudu vrhu žalbe ništavosti poslije dana 1. siječnja 1930., kada je stupio na snagu novi krivični zakonik od 27. siječnja 1929. i novi krivični postupnik od 16. veljače 1929. (čl. 1 i 2 uvodnog zakona), u načelu ne smije da ispituje, da čin utvrdjen u pobijanoj presudi ima obilježja krivičnoga djela i po novom krivičnom zakonu i da li je eventualno taj čin po novom krvičnom zakonu blaže kažnjiv (§ 2 b. z.). Kasacijoni sud naime ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je bio na snazi u času, kada je prvostepeni sud izrekao svoju presudu. U tim granicama kasacijoni sud ispituje ispravnost pobijane presude. Jedino u slučaju, kada kasacijoni sud nadje, da je presudni sud neispravno primijenio materijalni zakon i kada radi toga razloga poništi pobijanu presudu, te kada izriče presudu u samoj stvari, postavljajući za osnovicu svoje presude one činjenice, koje je prvostepeni sud utvrdio bez prekoračenja optužbe (§ 281 br. 8 k. p.), on ima da na osnovu § 2 k. z. ispita, da li je čin utvrdjen u pobijanoj presudi krivično djelo i po novom krivičnom zakonu i da li je eventualno novi krivični zakon blaži, jer onda kasacijoni sud ne izriče svoju presudu samo kao kasacijoni nego i kao presudni sud. Nije prama tome ispravno pravno mišljenje žalbe ništavosti, da kasacijoni sud ima da primijeni novi krivični zakon u svakom slučaju bez obzira na to, da li je presudni sud ispravno primijenio ili ne materijalni zakon, koji je važio u času izricanja prvostepene presude.

Žalba ništavosti ne opravdava na osnovu činjeničnih utvrdjenja pobijane presude zazvani razlog ništavosti § 281. br. 9 b) rectius a) k. p. već na osnovu sopstvene ocjene dokazne gradje; ona hoće, da je žalilac nehotice zadao oštećeniku laku tjelesnu ozljedu, koju je presudni sud označio prekršajem po § 411. k. z., dok pobijena presuda utvrdjuje, da je žalilac tu ozljedu zadao oštećeniku navlaš u svadji i tučnjavi. Ovaj dakle razlog ništavosti nije izveden po zakonu, a to je svejedno, kako da uopće nije izveden.

Nije osnovan ni istaknuti razlog ništavosti br. 9 c) l. c. — Po krivičnom zakonu od 27. svibnja 1852. (br. 117. l. d. z.), koji se je u času sudjenja imao primijeniti na utuženi čin, gonjenje se lake tjelesne ozljede nije preduzimalo po prijedlogu povredjenika već po službenoj dužnosti, jer § 411. k. z. nije tražio prijedlog oštećenika (§ 2. k. p.). Kako je dakle gonjenje ovog čina bilo preduzeto na zahtjev državnog tužioca dakle ovlaštenoga tužioca, to se nije obistinio zazvani razlog ništavosti br. 9 c) l. c. Valjalo je radi toga odreći svaki uspjeh optuženikovoj žalbi ništavosti.

O uvidjavnosti pogibelji po § 335. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 20. ožujka 1930. Kre 50/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B., kao kasacijski sud riješavajući žalbu ništavosti optuženika D. J. protiv presude zemaljskog kao presudnoga suda u Šibeniku od 11. studenoga 1929. posl. br. Vr 304/29-44, kojom je pomenuti optuženik oglašen krivim radi prestupka po § 335. k. z.

p r e s u d i o j e: Odbija se žalba ništavosti.

R a z l o z i: Zakonsko naredjenje § 335. k. z. zabranjuje svako sakrivljeno konkretno ugrožavanje čovječjega tjelesnoga integriteta, zabranjuje svako ponašanje, koje može da ugrozi zdravlje, život i tjelesnu sjegurnost ljudi. Nije potrebno, da učinilac uvidi, da svojim činom ili propustom izvrgava pogibelji život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost ljudi, već je dostatna mogućnost, da uvidi, da njegov čin ili propust može da prouzroči ili poveća takovu pogibelj. Biće § 335. k. z. pretpostavlja, da svaki normalni čovjek ima običajnu mjeru opreza i uvidjavnosti i samo ga za ovu mjeru čini odgovornim, izuzevši slučaj, da ured, stalež, obrt, zanimanje, zvanje, osobiti odnošaji ili osobito proglašeni propisi ne uvjetuju povišenu mjeru pomnje (§§ 233., 238. k. z.). Zakon ima u vidu običajne životne odnošaje, zahtijeva samo onu pomnju i onaj oprez, koji se razumno može očekivati od prosječnoga čovjeka, svijesna svojih dužnosti prama svojoj okolini, a od nikoga ne traži neobičajni ili izvanredni oprez, u koliko taj nije uvjetovan osobitim odnošajima ili po osobito proglašenim propisima, kako se to razabira iz zakonskih riječi »lake uvidjavnosti posljedica čina ili propusta.«

Prema utvrdjenjima pobijane presude žalilac je utuženoga dana pošao po vodu na lokvu »Rupica« zajedno sa pokojnim 13-godišnjim R. sa žaliočevim vozićem, sličnim onima, što služe za prevoženje piva, samo što je taj desno sprijeda imao zavor. Na ovom voziću je ležala bačva od 2 hl. kao na jaslama, a da se spriječi survanje bačve naprijed, bila je na voziću sprijeda poprijeko pričvršćena jedna daščica. Put, kojim su išli, bio je kamenit i posut tu i tamo kamenjem pomiješanim sa zemljom. Kada su bačvu napunili vodom, krenuli su natrag. Put ih je vodio uzbrdo, a kasnije malo jačom nizbrdicom. Pokojni je H. vozio sprijeda vozić, a žalilac je išao za vozićem. Pokojnik je sa vozićem počeo trčati nizbrdicom, a žalilac bojeći se nesreće, zaviknuo mu je, neka »zabremza«. U tom je času pokojnik pao na zemlju, a s njim i rudo vozića, a bačva puna vode uslijed nagloga zastoja vozića poletjela je sa svoga ležaja

naprijed, te se survala na pokojnika, zadala mu na glavi teške i smrtonosne ozljede, kojima je pokojnik podlegao sutradan u riječkoj bolnici.

Sa punim pravom pobijana presuda uvidja u ovako utvrdjenom činu krivnju žalioca u smislu § 335. k. z. Svaki normalni i prosječni čovjek je mogao lako da uvidi mogućnost, da ovakov čin može da prouzroči ili poveća pogibelj za život pokojnika. Svaki naime razumni i prosječni čovjek može lako da uvidi, da jedan slabi i nedorasli dječak ne može uzdržati kola, natovarena teškim teretom, kada ih vozi nizbrdicom, jer on ne može imati one fizične snage, koja je potrebna, da se suzbije pritisak kola, te da uslijed toga postoji mogućnost, da nastrada. Ta je pogibelj tim veća, čim je lošiji put, kojim se voze kola, kako što je to bio ovdje slučaj, gdje je put bio kamenit a k tome posut tu i tamo kamenjem pomiješanim sa zemljom. Žalilac je mogao lako uvidjeti mogućnost, da se pokojnik može da spotakne i padne, te da životom nastrada, sve da i nije uvidio mogućnost, da se bačva može otrgnuti sa kola i prouzročiti pogibelj za život pokojnika. Mogućnost je pogibelji za život pokojnika bila tim veća, što ni bačva nije bila za vozić pričvršćena na način, da bude isključena mogućnost, da iz kola ispadne, kada bi pokojnik ispustio iz ruku rudo uslijed nemogućnosti upravljanja radi sile, koja ga pritišće. Kada je žalilac uzeo za druga jedno nedoraslo dijete, da vozi vodu, morao je preuzeti sve mjere opreza, da dječak ne nastrada, jer je on samim ovim činom preuzeo na sebe dužnost, da se brine oko dječakova tjelesnoga integriteta. Žalilac je mogao lako spriječiti nesreću, bilo da je on uzeo u ruke rudo nizbrdicom, bilo da je držao bačvu svojim rukama, bilo da je išao usporedo sa vozićem, bilo na koji drugi način. Kako je iz sakrivljenoga čina i propusta nastala smrt dječaka, žalilac je odgovoran zbog prestupljenja, označenoga u pobijanoj presudi. Sve da bi bilo točno i ne kosilo se sa presudnim utvrdjenjima, da je pokojnik zadobio smrtonosne ozljede na glavi uslijed pada na zemlju a ne uslijed udarca bačve, svejedno bi žalilac bio odgovoran zbog utuženoga čina, što je pustio pokojnika, da upravlja vozićem, opterećenim teškim teretom, po nizbrdici i kojega nije mogao uzdržati nego je uslijed pritiska bio oboren na zemlju.

Radi kazanih posmatranja nije osnovan istaknuti materijalni razlog ništavosti § 281. br. 9a k. p., dok ostali izvodi namijenjeni opravdanju ovoga razloga ništavosti ne nalaze uporišta u presudnim činjeničnim utvrdjenjima, nego su samo proizvoljne žalioceve tvrdnje, koje se ne smiju ni uzimati u meritoran pretres.

Žalilac ističe i materijalni razlog ništavosti br. 10 § 281. k. p., a za njegovo opravdanje pozivlje se na opravdanje materijalnoga razloga ništavosti broja 9a l. c. Neshvatljivo je, kako žalilac može držati, da isti razlozi mogu da opravdaju i jedan i drugi od zazvanih materijalnih razloga ništavosti, kada materijalni razlog ništavosti br. 9a l. c. pretpostavlja, da je presudni sud povrijedio zakon time, što je podveo pod krivični zakon utvrdjeno stanje stvari, koje nema uopće obilježja krivičnoga djela, dok materijalni razlog ništavosti br. 10 l. c. pretpostavlja, da utvrdjeno stanje stvari ima obilježja stanovitoga krivičnoga djela, nu da je presudni sud pogrješnim tumačenjem zakona podveo utvrdjeno stanje stvari pod krivični zakon, koji se na to stanje stvari nije mogao primijeniti. Prema tome predpostavke su jednoga i drugoga razloga ništavosti sasvim različite. Ovdje žalilac dakle ne izvodi po zakonu zazvani materijalni razlog ništavosti br. 10 l. c., jer ne kaže niti jednom riječi, pod koji bi se drugi krivični zakon imalo podvesti utvrdjeno stanje stvari. On dakle navodi samo po broju razlog ništavosti br. 10 l. c. a u stvari izvodi samo materijalni razlog ništavosti broja 9a l. c. Radi toga valjalo je zabaciti i ovaj razlog ništavosti.

Društvene vijesti

UPRAVNI ODBOR Pravničkoga društva u Zagrebu konstituirao se ovako: Predsjednik Verona dr. Ante, I. potpredsjednik Okretič Ivan, II. potpredsjednik Werk dr. Hugo, tajnik i blagajnik Ivo dr. Politeo, urednici »Mjesečnika« Lovrić dr. Edo i Ivo dr. Politeo.

KONGRES PRAVNIKA odnosno njegova glavna skupština će se održati u svibnju god 1931. u Skoplju. Postojala je namjera, da se taj kongres priredi već u jeseni o. g., ali zbog nedovoljnog vremena za pripreme odgodjen je na proljeće slijedeće godine. Za referate uzeti su u kombinaciju ovi predmeti: Dušanov zakonik; Monopol duhana i opium; Naknada štete, počinjene motornim vozilima; Egzistenčni minimum za zemljoradnika; Agrarni problem. — Referenti će se odrediti kasnije.

Literatura

OSNOVI MENIČNOG PRAVA i Komentar novog meničnog zakona sa odnosnim zakonima i naredbama. Napisao dr. Toma P a v l o v i ć, predsjednik odjeljenja apelacijonoga suda u Novom Sadu. Neukoričeno D. 100, ukoričeno D. 120. Ukupno 494 stranice oktav-formata latinicom. Naručuje se kod pisca. — Dogadja se u zadnje doba, da od jednoga te istoga zakona izadje više izdanja sa komentarom ili bez njega tako, da čovjek postaje prilično skeptičan prema tolikim izdanjima. Kada bi s ovakovom skepsom dočekali i gornju knjigu, bila bi ta skepsa sasvim neopravdana I uz dobre komentare Stražnickoga, Čimića, Vrbanica i t. d., ovo izdanje dra Tome Pavlovića ne samo da nije suvišno, nego je i vrlo korisno. Ono se dijeli u dva dijela: prvi, opći dio, bavi se osnovnim pojmovima mjeničnoga prava, pa i ako je namijenjen nepravnicima, dobro će doći i pravnicima, napose onima, koji treba da osvježe teoretsko znanje. Drugi pak, posebni dio, osobito je dobar. Iza svakoga §-a se nalazi tumač, gdje se pisac pozivlje na dosadanje komentatore, ali izriče i svoje samostalno mišljenje, koje bi se u većini slučaja moglo nazvati i ispravnim. Tumačenje potkrepljuje primjerima i judikaturom. Odlika je toga tumačenja, da je vrlo jasno. Autor ne preza pred dvoumicama, koje često susrećemo u praksi, pa ih rješava otvorenom sigurnošću. Kao dokaz tome spominjemo osobito iscrpljivi tumač k §-u 16. o prigovorima proti mjenbenoj tužbi. Zato će ova knjiga u praksi naći obilnu i korisnu upotrebu.

DAS NEUE KONKURS- UND AUSGLEICHSRECHT JUGOSLAWIENS. Von Hofrat Hugo L a c h n e r. Mit einem Vorwort von Dr. Ernest Čimić. Präsident der Septemviraltafel in Zagreb Im Verlage der Kammer für Handel, Gewerbe und Industrie in Wien. — Austrijski viši sudac gosp. Lachner podvrgao se velikome trudu, da prevede na njemački naša dva najnovija zakona: o stečaju i o prinudnome poravnanju van stečaja. Ali ne samo to: on je preveo i sve one pravne propise, koji se nalaze u raznim zakonima i uredbama, a u vezi su sa citiranim zakonima. Odatle vrijednost ove knjige ne samo za strance, nego i za domaću potrebu. Prevodilac popratio je tekst tu i tamo praktičnim uputama. Knjiga svršava s preglednim alfabetskim stvarnim registrom. Izdanje će sasvim lijepo udovoljiti potrebama kako pravničkih tako i privrednih krugova, radi kojih je bečka Trg. obrtn. ind. komora uzela u nakladu ovo djelo gosp. Lachnera.

RASEGNA COMPLETA DI LEGISLAZIONE JUGOSLAVA. Anni 1925-28. Dr. Rodolfo S a j o v i c. Ono što bi trebali a nemamo na hrvatskome jeziku, dobili smo sada na talijanskome. Ljubljanski sudac i urednik »Slovenskoga Pravnika« dr. Rudolf Sajovic priredio je za »Annuario di Diritto Comparato e di Studi Legislativi«, što izlazi u Rimu nakladom »Institutio di Studi Legislativi«, ovaj potpuni pregled našega zakonodavstva od godine 1925. do 1928. Tu je zapisan svaki zakon, svaka uredba, svaka naredba, a sve to poredano alfabetski po dotičnom predmetu. N. pr. pod naslovom »Invalidi« su nabrojeni svi pravni propisi, koji su izašli dotične godine o invalidima, a osim toga naveden je i kratak sadržaj dotičnih pravnih propisa. Resumé n. pr. zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. (u rubrici »Štampa«) obuhvaća preko dvije stranice velikog oktav-formata. Težak je to posao i moramo biti zahvalni dru Sajovicu, što ga je obavio s tolikom savjesnošću, trudom i uspjehom. Ovaj pregled je štampan u posebnoj knjizi. Dobro bi bilo, kada bi takova što, što eto imamo na talijanskome jeziku, dobili i na našem. Dr. Sajovic pokazao je put, prokrčio ga i dao lijep primjer.

DAS JURISTISCHE SCHRIFTTUM IN JUGOSLAWIEN. Von Dr. D. M. Kauschansky, Kischiniew. — Ovaj bibliografski popis ne bi smio nikako pretendirati na potpunost, i ako se od izdanja takove vrsti traži u prvome redu, da budu potpuna. Srpska pravna literatura je ovdje mnogo savjesnije i obilnije prikazana od hrvatske, za koju se može reći, da je ovdje ispala vrlo siromašnom. Dok se n. pr. nabraja svaka i najmanja rasprava prof. dr. Ž. Perića, dotle o našim istaknutijim pravnim piscima nema tu ni spomena. U rubrici o kaznenome pravu ne spominje se n. pr. nijedno djelo dra Stanka Franka; od dra Šilovića spominju se samo dva, i od toga jedno, Kazneno pravo, još iz god. 1920. Od hrvatskih pravnih pisaca sasvim su ispušteni n. pr. dr. L. Polić, dr. Stražnicki, dr. Verona, dr. Krbek, dr. Werk i t. d. Ne znamo, tko je služio gosp. Kauschanskome informatorom za taj popis, ali bio tko bio, učinio mu je svakako vrlo lošu uslugu.

STATISTIČKI PREGLED kraljevine Jugoslavije po banovinama prema Zakonu od 3. listopada 1929. o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja i prema uredbi od 4. studenoga 1929. III. br. 49651 o promjenama područja srezova i općina uslijed odredjenih banovinskih granica. Izdalo Predsjedništvo ministarskoga savjeta, odio za opću državnu statistiku. Cijena D. 20.

TEMELJNA NAČELA PRIVATNOG PRAVA NA OSNOVU RIMSKOG PRAVA. — Predavanja dra Pavla Rastovčana, vanrednog profesora pravnog fakulteta na sveučilištu u Zagrebu. — Tisak »Tipografije« d. d. u Zagrebu. — Str. I.—VIII. i 1.—202. — Cijena nije naznačena. — Oglasujući ovu knjigu, koja je upravo sada izašla, ograničujemo se samo na to, da po mogućnosti ukratko i riječima samoga gosp. autora, profesora pandektarnoga i medjunarodnoga privatnoga prava, iznesemo iz predgovora knjige misao vodilju njegovih predavanja, otisnutih u ovoj knjizi. Gosp. pisac razlaže, kako se je na sveučilištima predavalo i kako se danas predaje pandektarno (po njegovu nazivu pandektno) pravo. U Njemačkoj je predavanje pandektarnoga prava do god. 1900. t. j. do stupanja novoga njemačkoga gradjanskoga zakonika u krepost značilo predavanje pozitivnoga prava, a nakon toga je studij pandektarnoga prava zamijenjen studijem ovoga zakonika, te se sada predaje rimsko pravo kao jedan jedinstveni predmet (dakle ne više institucije rimskoga prava i pandektarno pravo svako napose). U Francuskoj se na sveučilištima predaje rimsko pravo takodjer u ograničenoj mjeri, dok se pozitivno gradjansko pravo francusko predaje tri godine (do diplomiranja), a onda eventualno i u daljoj godini u studiju za doktorat. U Austriji je na sveučilištima i prema najnovijoj naučnoj osnovi predmet predavanja i predmet pravno-povjesnoga državnoga ispita rimsko pravo, koje se dijeli u institucije i njemačko pozitivno pravo na rimskoj osnovi, a koje potonje je zapravo pandektarno pravo, koje se predaje na taj način, da se upućuje na onaj definitivni izražaj, koji je to pravo dobilo kodifikacijom u novom njemačkom gradjanskom zakoniku. — Kod nas prema naučnoj osnovi pravnoga fakulteta zagrebačkoga sveučilišta se predaje u prvoj godini pravnih nauka povijest i institucije rimskoga prava (kratki pregled pojedinih instituta i njihova razvitka, povijest ustava i vrela, te proces, što spada u opseg prvoga pravno-povjesnoga ispita), a u drugoj godini pravnih nauka pandektarno pravo (dogmatika, privatnopravna teorija, što spada u opseg drugoga pravno-povjesnoga ispita), što je u skladu sa stanovištem Justinijanovih institucija (§ 2. I. 1, 1), po kojem je za studente zgodnije, ako im se najprije dadu na lagan način općenita pravna načela, pa da se nakon toga predje na temeljitiji studij. S obzirom na ovo stanje se pita, kakov smisao valja danas dati kod nas pandektarnomu pravu, koje je prema naučnoj osnovi još uvijek poseban predmet studija. Pri tom valja uvažiti, da je u Hrvatskoj i Slavoniji uveden cesarskim patentom od 29. studenoga 1852. u život, te da još i danas vrijedi (austrijski) opći gradjanski zakonik, pa da s jedne strane s obzirom na osnovu toga zakonika, koju sačinjava rimsko odnosno pandektarno pravo, a s druge strane s obzirom na činjenicu, da je pandektarno pravo vrijedilo kao pozitivno pravo (do god. 1900.) u državi, koja stoji u pogledu pravne teorije na vanredno visokom stepenu, imade kod nas i danas smisla predavanje pandektarnoga prava, ali po mišljenju gosp. autora ipak samo kao uvod u teoriju privatnoga prava, što više g. autor drži, da danas valja pandektarno pravo predavati s obzirom na pozitivno privatno pravo. Stoga će on — kako sam kaže — istaknuti svagdje značajna mjesta iz vrela u samom tekstu, onda će nadovezati plod pravničke konstrukcije i drugih nerimskih sredovječnih utjecaja, konačno će povući paralelu s modernim pravom napose s našim općim gradjanskim zakonikom, te barem u glavnim crtama utvrditi pravac daljega razvitka; nastojat će dakle unesti u prikazivanju privatnoga prava sintetički i jači komparativni momenat. Ideja je pri tome, dati širu podlogu za studij pozitivnoga prava. Osnova je rimsko pravo; dalji razvoj ima biti tek nabačen u grubim crtama. Tako ostajemo — kaže autor — u granicama naše naučne osnove, a tek nastojimo način gledanja modernizirati, dok sam izraz pandektarno pravo kao zastario napuštamo. To bi bila dakle temeljna načela privatnoga prava na osnovi rimskoga prava. — Konačno s obzirom na reformu pravnih nauka navodi autor, da se studij privatnoga prava ne smije skraćivati. Pri tome drži, da pandektarno pravo ne može za nas izgubiti vrijednost, a da li će se ono predavati kao uvod u teoriju privatnoga prava — kao što to biva sada kod nas a i u Austriji — ili će se odmah predavati pozitivno privatno pravo u većoj mjeri i na širem osnovu — kao što se to sada čini u Francuskoj —, po njegovu je mišljenju svejedno, jer da cjelokupni studij daje isti posljedak. Prema tomu da može pandektarno pravo u najgorem slučaju izgubiti svoju samostalnost, postavši dijelom šireg sistema pozitivnoga privatnoga prava. Dr. L.

Kod tajništva
Pravničkog društva
Zagreb, Dalmatinska ul. 4-a II.

mogu se naručiti bilo uz istovremenu doznaku novca ili pouzećem (prvo je jeftinije) ove knjige:

Mjesečnici, potpuna godišta: 1886.—1889., 1893.—1918. Svako godište po Din 60, s poštarinom Din 68.

Spomenice na I. Zbor pravnika u Zagrebu, na Kongrese pravnika u Ljubljani, Beogradu i Sarajevu. Prva stoji s poštarinom Din 20, druga Din 30, treća Din 25, četvrta s Dodatkom Din 40. Dodatak za poštarinu na svaku knjigu Din 4.

Pristojbenik za odvjetničke poslove (Minimalna odvjetnička tarifa). Izdalo Društvo odvjetnika u Zagrebu. Cijena Din 15 bez poštarine.

Odvjetnik Organ Advokatske Komore u Zagrebu. Izlazi mjesečno jedamput. Članovi Komore dobivaju ga besplatno; za nečlanove godišnja pretplata s poštarinom Din 80·-, za adv. pripravnike Din 60·-.

Zakon o advokatima od 17. III. 1929 Cijena Din 15. Za poštarinu dodatak Din 3.

Sa braniteljske govornice.
Zbirka plaidoyera s predgovorom o braniteljstvu. Cijena Din 30, s poštarinom Din 33.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:
ako su suci ili javni činovnici D 30,
ako su odvjetnički perovodje D 60,
ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja D 120.

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Dalmatinska 4a), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva. Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. U tu svrhu priloženi su broju od mjeseca siječnja t. g. uplatni listovi, kojima neka se posluži svaki član, ako nije još podmirio zaostalu ili tekuću članarinu. Onome, koji što prije ne namiri bar zaostalu (prethodnih godina) članarinu, obustavit će se dalje dostavljanje „Mjesečnika".

Pravi članovi dobivaju „Mjesečnik" besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D 60.

Reklamacije za „Mjesečnik" moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Dalmatinska 4-a.

Spisi za uredništvo „Mjesečnika" neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Dalmatinsku 4-a.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB.